

OSMANLI'DA KAPİTALİZM NEDEN BATI'DAKİ GİBİ BİR YOLU İZLEYEREK GELİŞMEDİ

BATI'DA BİR SİVİL TOPLUM OLUŞTU DA, BİZDE NEDEN OLUŞAMADI.. TARİHİMİZİN DERİNLİKLERİNDE, DEVLETE KARŞI DİRENİŞLER SÜRECİNDE KÖKLERİMİZİ ARIYORUZ (1)!!..

Münir Aktolga
Nisan 2014

İÇİNDEKİLER:

GİRİŞ.....	5
YENİ, DAİMA ESKİNİN İÇİNDE OLUŞUR VE GELİŞİR.....	6
PEKİ YA DAHA ÖNCESİ, O FEODAL TOPLUM NEREDEN VE NASIL ORTAYA ÇIKMIŞTIR?.....	9
CERMEN TOPLUMU KENTSİZ BİR TOPLUMDUR.....	10
DAĞINIK SİSTEMLER	11
CERMENLER ROMA ETKİLEŞMESİ VE SONUÇLARI DEVLETİN DOĞUŞU .	12
TARİHSEL DEVRİMİN GEREKÇESİ.....	12
CERMENLER- HİRİSTİYANLIK- ROMA ETKİLEŞMESİ	13
BARBAR BİR HALK BİR DİNİ NASIL KABUL EDER!.....	14
FEODALİZM, KÖLECİ ROMA'YLA BARBARLARIN ETKİLEŞMESİNİN ÜRÜNÜDÜR.....	15
NEDEN FEODALİZM	18
FEODALİZM NEDİR-BİLİŞSEL TOPLUM BİLİMİ VE FEODALİZM.....	20
FEODAL ÜRETİM İLİŞKİLERİ.....	21
FEODAL TOPLUMUN ANA RAHMİ: KENT'İN DOĞUŞU, GELİŞİMİ	22
BİR KENT NASIL KURULURDU	23
KENT TOPLUMU KAPİTALİST TOPLUM DEĞİLDİR, FEODAL TOPLUMUN ANA RAHMİDİR, KAPİTALİST TOPLUM BURADA GELİŞİR VE BURADAN ÇIKAR..	25
KENT, ÖRGÜTLÜ BİR TOPLUMDUR.....	26
KENT, İÇİNDE BULUNDUĞU ÇEVRENİN ÜRÜNÜDÜR	27
KENT TOPLUMU BİR SİVİL TOPLUMDUR.....	27

ÖNSÖZ

Evet, Osmanlı'da kapitalizm neden Batı'daki gibi bir yol izleyerek gelişemedi? Batı'da feodal bir yapı ve sonra da onun içinde kapitalizme geçişe yol açan bir sivil toplum oluştu da, bizde neden oluşamadı? Aslında bu konuda daha önce çok yazdım; ama bu kez olayı biraz daha yakından ele almak, tarihimizin derinliklerine inerek, konuyu Devlete¹ karşı direnişler süreciyle bağlantısı içinde yerine oturtmak istiyorum. Bundan da amacım, köklerinden koparılarak adeta tarihsiz bir toplum haline getirilen, bunun da ötesinde, adeta kendi katiline aşık olma durumuna sokulan bu ülke insanların tarihsel kökleriyle buluşmalarına katkıda bulunabilmek!..

Benim bütün çalışmalarımın sonunda ortaya çıkan bir gerçek var: Eğer bugün-bugünün Türkiye'sini- bilmek istiyorsanız sadece bugünün içindeki etkileşimleri-kültürel ve sınıfsal düzeydeki mücadeleleri- bilmeniz yeterli değildir. Bunun için dün-geçmiş de bilmeniz gerekir. Çünkü, bugün, herşeyden önce, dünün içindeki etkileşmelerin sonunda ortaya çıkan

¹ Bu Devlet kavramını hep büyük harfle yazıyorum; çünkü bu Devlet başka devlet!..

bir sentezdir². Toplumsal geçmişte yer alan temel aktörleri (A)'nın egemen olduğu bir AB sisteminin unsurları olarak düşünecek olursanız, her durumda, altta güreşen, sistemin dominant unsuruna karşı mücadele eden (B), geleceğe ilişkin oluşmaya çalışan sentezi ana rahminde taşıyan bir anne gibidir. Bu nedenle, bu çalışmada da, ben gene Osmanlı sistemini Yönetenler (A) ve Yönetilenlerden (B) oluşan bir AB sistemi olarak ele alarak, bugünün, embriyonal düzeyde de olsa, geçmişin ana rahmi olan (B)'nin-yani Osmanlı'nın Yönetilenleri'nin) içindeki oluşum sürecini incelemeye-daha başka bir deyişle, bugünün gerçekliğinin dünün içinde, Devlete karşı direnişler sürecindeki köklerini bulup çıkarmaya çalışacağım..

Bu çalışma kaç bölümden oluşacak şimdiden bilemiyorum!. Bu, ilk bölüm oluyor. Önce, pozitivist "bilimselliğin" ve de "devrimciliğin" başka toplumlar için de "evrensel bir "örnek"-şablon" olarak ele aldığı "Batı örneğini" inceleyip, burada altı çizilmesi gereken noktaları bulup çıkararak (bunların başka toplumlar için ne derece örnek olabileceklerini irdeleyerek) işe başlamak istedim..

İkinci bölüm, "biz kimiz" sorusuna cevap arayacak, yani "Türklerin Tarihiyle" başlayacak, "biz neden, nasıl, hangi noktalarda Batı'dan farklıyız"la devam edecek..

Daha sonraki bölümlerde ise, Şeyh Bedreddin olayından başlayarak, konuyu -Osmanlı'da sivil toplum konusunu, ya da, Batı'daki gibi bir sivil toplumun neden oluşmadığı konusunu- Devlete karşı direnişler boyutuyla birlikte ele almaya çalışacağız. Bu bağlamda, eğer üçüncü bölümde Şeyh Bedreddin olayını ele alırsak, dördüncü bölümde de Celali İsyanlarını masaya yatırmayı düşünüyorum. "16.yy'ın ortalarından itibaren başlayan yapısal değişim süreci" deyip duruyoruz hep, ne idi o "yapısal değişimin" özü? Devlet eksenli tarih-tarihçiler tarafından tu kaka edilip geçilen-"eşkiyalar" olarak gösterilerek üzerine bir çizgi çekilen- o Celali İsyanları'nı tarihsel gelişim süreci içinde nereye oturtacağız? Tartışma konumuz bu sürecin-bu isyanlar sürecinin- sistemi nasıl etkilediği, onu nereye götürdüğü olacak.

Beşinci bölümün ana hattını 18.yy daki gelişmelerin alacağını düşünüyorum. Tabi bunu da gene Patrona Halil İsyanı'yla birlikte ele almaya çalışacağız!. Bakalım o "gerici" halkımız neden ve nasıl gerici, ve "ilerici" Devlete karşı neden ayaklanmış!.

Patrona Halil'i ele alırsak da "Kabakçı Mustafayı" unuttur muyuz hiç! O da "ilerici padişah" III.Selime karşı ayaklanan "gerici" halkımıza bir örnek değil midir! Bir yanda Kabakçı Mustafa tipli "gericiler", diğer yanda da, Devletimizi Magna Carta tipi ademi merkezîyetçi bir yapıya kavuşturmak isteyen Sened-i İttifak'cılar!..Tamam, "Sened-i İttifak'ı zorlayan ayanlar burjuvalar falan değildi, bu açık; ama eğer bu sürecin yolu kesilmeseydi ne olurdu acaba; gayrı müslim mahalli liderlerden burjuva devrimcileri çıkaran sistem, Müslüman mahalli liderlerin yolunu kesmeseydi nasıl bir gelişme çizgisi izleyebilirdi?..Ve de bugün Müslüman mahalli liderlerin temsilcisi durumunda olan AK Partililer tarihimizin bu dönüm noktasında olup bitenlere nasıl bakıyorlar acaba?..Daha geçenlerde, Tanzimat Fermanı'nı yayınlayan II.Mahmut'un oğlu Abdülmecid'e sahip çıkmaya kalkan, onun için sempozyumlar falan düzenleyen AK Partililer, bu davranışlarıyla (sırf CHP'ye- ve Kemalistlere karşı mücadelede "bakın bu batılılaşma işini de siz başlatmadınız diyebilmek için) neye-kime sahip çıktıklarının farkında mıdır! Sen hem Abdülhamid'e sahip çık, onu yücelt, hem de bütün o Jötürklerin-İttihatçıların ağa babalarına sahip çıkarak onları da o "ecdadımız" kategorisine koy!! Tam bir Osmanlı çorbası!!

Kaç oldu, beş herhalde.. ben de tam bilmiyorum aslında, bunlar şu an yola çıkarken kafamdan geçenler; ama her halukarda bu çalışmanın sınırları 19.yüzyıl başlarında Yeniçeriler'in bir gecede kılıçtan geçirilmeleri olayıyla sona erecek. Onu da göreceğiz bakalım nasıl bir "Vaka-i Hayriye" imiş bu!!

² Dünle bugün arasındaki ilişkilerin diyalektiğini kavrayabilmek çok önemli. Aşağıda linkini verdiğim çalışma bu konuyla ilgili... <http://www.aktolga.de/m23.pdf>

Bu çalışmaya başlarken ilk elden hemen bir şey söylemek istiyorum size! Şimdiye kadar tarihimize ilgili bize anlatılanların hepsini unutun, çünkü bunların hepsi yalan! Bunlar hep Devlet eksenli, Devleti temel alarak uydurulan şeyler!! Devleti kurtarmak için girişilen hamleleri bize tarihimize diye yutturmuşlar hep! Sonuç ortada: Halkı için çırpınan, "ilerici"-hatta "solcu" bir Devlet ve bu Devletin bütün o çabalarına karşılık utanmadan ona karşı direnen "gerici" bir halk! İşte, "tarihimize" diye önümüze konulan tablo bu!. Bu nedenle, unutmayın, bunlar bir şeye siyah diyorlarsa bilin ki o aslında beyazdır!.

"Onlar", "bunlar" derken kimi, neyi kastettiğimi anlıyorsunuz sanırım!! Eski Türkiye'ye ve onun antika Devletçi yapısına ait ne varsa odur-onlardır burada kastedilen!! Bu toplumun insanları olarak bizlerin-hepimizin kültürel anlamda ırzımıza geçen, kendini -çağ dışı kalmış o antika Devletçi yapıyı- kurtarabilmek için bu toplumun bütün insanlarını köklerinden kopararak tarihsiz bırakan, Batılı, Oryantalist -emperyalist koltuk değnekleriyle birlikte inşa ettikleri "yeni tipten devşirme nesiller yetiştiren", bir kültür ihtilali mekanizmasının içine hapseden o antika Devleti-Devlet sınıfını ve onun bir türlü üzerimizden atamadığımız habis ruhunu kastediyorum!..

Bizlerin -bizim hepimizin- köklerimizden koparılmış, tarihsiz hale getirilmiş bir toplumun insanları olduğumuzu söyledik.. Alın "solcularımızı"-ve "sağcılarımızı", ve de, kendine "aydın" diyen Jöntürk-İttihatçı kökenli ithal malı o "liberallerimizi", bunların büyük çoğunluğu hep kendini kurtarma çabasında olan Devletin o habis ruhunun türevleri değil midir!..

Ama keşke sadece bu kadarla kalsaydı! Ya geri kalanlarımız, onlar sağlıklı mı?.. Bir örnek verelim:

Şu son 30 Mart-2014 Seçimlerinden sonra AK Parti'nin seçim zaferini ele alırken şöyle yazmışım: "Şöyle bir Osmanlı tarihine göz gezdirin.. Hadi, daha ötesi bir yana, şu son 200 yıla bir bakın.. O zaman açıkca göreceksiniz ki, sadece geçmiş 90 yılın değil, yüzyılların ürettiği bir hafızadır burada söz konusu olan.. Osmanlı ve Türkiye tarihinde ilk kez "merkezin" -Devletin- dışında kalan insanların başkaldırışı olayıdır bu.. Zamana yayılarak gelişen bize özgü bir tür burjuva devrimidir".. Ama bunu ben söylüyorum!. Bu devrimin öznesi durumunda olan insanlar-AK Partililer bile olayı bu kadar açık göremiyorlar, onlar bile kendi zaferlerini tarihsel gelişme süreci içindeki yerine oturtmada, kendi varoluş gerekçelerini kendi kökleriyle buluşturmada zorluk çekiyorlar!. Bütün yaptıkları, olayı-kendi zaferlerini en fazla yakın geçmişle, bu süre içindeki tek parti diktatörlüğüne-CHP'ye karşı mücadelelerle falan sınırlamak!. Çünkü, onlar da halâ, "ecdadımız" edebiyatının etkisi altındalar!! Tarihsizlik, tarihsel köklerinden kopuk olma hali onların da bilinçlerini karatmış!. Bu yüzden de, bir türlü, bütün bir Osmanlı tarihi boyunca, Devletin karşısında durdukları için soluk almalarına bile olanak tanınmayanların günümüzdeki temsilcileri olduklarını göremiyorlar da, halâ, "ecdadımız" edebiyatına sarılarak, iktidar-saltanat uğruna kendi öz oğlunu bile boğdurtmaktan çekinmeyen o Sultan Süleyman'dan yana saf tutuyorlar!!..Alın işte size, sadece alevileri içine aldığı sanılan o meşhur Stockholm Sendromu'na-kendi katiline aşık olma haline- bir örnek daha!.

Ama tabii olayın bir boyutu daha var-yani sadece bir Stockholm Sendromu olayı da değil bu!..İşin altında oportünizm de yatıyor!.O Devletçi ideoloji kendine uygun devşirme insan tipleri yaratırken hep bir açık kapı da bırakmış. "Al" diyor, "Devlet malı deniz, yemeyen domuz", "Devlete karşı çıkma da ne yaparsan yap, al biraz da onu sen kullan" diyor! Onlar da-AK Partililer de- sanıyorlar ki, eğer baskıyı ve zulmü son 80 yıla-CHP'yle falan-sınırlayarak Devlete-Osmanlı'ya sahip çıkarlarsa, o "muhteşem" gücün günümüzdeki temsilcisi olarak güçlerine güç katabilirler!..

Ne kadar büyük yanılgı!..Ama helal olsun Vallahi!! İnsanları o hale getirmiş ki bu Devletçi sistem, bugün bile halâ, ona karşı savaştıkları halde, gene de, ona sahip çıkarak onu kullanabileceklerini sananlar var!..İşte onların-AK partililerin- bir türlü o paralel Devletlerden

falan kurtulamamalarının-ikide bir çarşafa dolanmalarının- nedeni budur!..Bu nedenle, onların da bundan sonra artık bu işi daha da ileriye götürebilmeleri için önce, herkes gibi tarihimize yüzleşip, tarihimize içinde kendi kökleriyle buluşmaları gerekir!..Bütün o Osmanlı tarihi boyunca, Devletin değil, Devletin zulmettiği insanların günümüzdeki uzantıları olduklarını görebilmeleri gerekir.. İnanın bana, bizim bütün sorunlarımızın kaynağı bu tarihsizlik olayıdır!..

Bu çalışma boyunca yeri gelince hepsini tek tek ele alacağız, ama alın size başka bir örnek daha!

Osmanlı Devleti'nin nasıl kurulduğunu biliyorsunuz!. O dönemde henüz daha ortada ne alevi vardı ne sünni!.. Aşiretten çıkma bir devlet olarak kurulmuştu Osmanlı.. Sonra, aşiretin yöneticileri Devlet sınıfı haline gelmeye başlayınca halk da buna tepki göstermiş ve direnişler başlamıştı.. Devlet sınıfı Sünni İslam'a sarılarak Devleti kurumsallaştırmaya başlayınca, yarı yolda bırakıldıklarını gören halk da buna karşı İslam'ın içindeki muhalefet kimliğine sarılıyordu.. Bu ara işin içine İran faktörü falan da girince "açılın kapılar Şah'a gidelim" demeye başlamıştı halkımız!!³.. Çünkü, İran'daki o devlet de bir "Türk devleti" idi.. Bizimkiler sandılar ki, zulmeden sadece kendi devletleridir!!.. İşte bugün bile halâ içinden çıkamadığımız o meşhur "alevi sorunumuzun" kökenleri ta oralara dayanıyor. Yani, kendilerini yarı yolda koyan o Devlete-Devlet sınıfına karşı bir direniş yatar işin özünde.. Tamam, bu çalışmada şu anki konumuz bu sürecin ayrıntılarına inmek değil ama, şunu demek istiyorum : AK Parti hareketinin kökleri aslında Yavuz Sultan Selim'ler geleneğinin içinde değil, ona karşı direnen halk hareketi geleneğinin içinde aranmalıdır..Bir Şeyh Bedreddin Hareketi'nin, bir Köroğlu'nun, daha sonra da Patrona Halil'lerin, Kabakçı Mustafa'ların, ve artık insanlaşmaya başladıkları için Devlete ters düşen Yeniçeri direnişlerinin geliştiği o potansiyelin içinde aranmalıdır..Müslüman-ya da gayrimüslüm bütün o halk direnişlerinin, II.Mahmut'un kökünü kuruttuğu o ayanların-Müslüman mahalli liderlerin geleneği içinde aranmalıdır!..Çünkü, Birinci Meclisteki İkinci Grup'tan Serbest Fırka'ya, DP'den AP 'ye ve Özal'dan günümüze kadar gelen potansiyelin bugünkü varoluş biçimidir o!.

Bütün bunlar, ve ortaya çıkan sonuçlar bize öğretilen tarihten-önümüze konulan tablodan ne kadar farklı şeyler değil mi!

Bana sakın, ya "solcular"-“liberaller”, onlar da Devlete-o antika yapıya karşı değil midirler, onları nereye koyacağız demeyin!.. Onların muhalefeti Devletin-Devlet sınıfının kendi içindeki muhalefettir!..Jöntürk-İttihatçı kanadın muhalefettir; Devlet sınıfına dahil genç kadroların pozitivist anlamda devrimci muhalefettir. Bunun en son şeklini de bir türlü yere göğe sığdıramayan o Gezi muhalefetine görmedik mi? Öteki paralel muhalefet de öyle, onlar da gene aynı Devlete-eski Türkiye'nin Devletine aitler; hem sonra, bakın, sıkışınca nasıl da birleşiverdiler hepsi de Yeni Türkiye'nin karşısında!

Bunlar, tarihimize söz konusu olduğu zaman bütün diğer halk hareketlerini falan da kendilerinin temsil ettiklerini söyleyerek, tarihsel olarak yapay bir muhalefet cephesi oluşturmaya çalışırlar !! Örneğin Şeyh Bedreddin Hareketi'ne sahip çıkar bizim “solcular”!.. Fakat alakası yok! Gerçek Şeyh Bedreddin Hareketi çok farklıdır.. O, sınıfsız toplum özlemi içinde olan, kurucu ideolojiyi takip eden sıradan insanların olduğu kadar, toprakları Devlet tarafından ellerinden alınan Sipahiler'in ve özellikle de Balkanlardaki feodal çevrelerin de temsilcisi olarak ortaya çıkar.. Nitekim, daha sonra Devlet bunlara topraklarını geri vereceğini söyleyince bunlar hemen direnişten vazgeçiverirler.. Hareketin yenilgiye uğramasının en önemli nedenlerinden birisi de budur zaten!..

Görüyorsunuz, bu işin kökü çok derinlerde!.. Bu nedenle, Devlet dedin mi biraz duracaksınız bu topraklarda!. Unutmayın, Osmanlı da oyun bitmez lafı boşuna çıkmamıştır!...

³ <http://www.aktolga.de/m25.pdf>

GİRİŞ

Bütün toplumsal mühendislik faaliyetlerinin özü geliyor sonunda pozitivist toplum-toplumsal evrim ve tarih anlayışına dayanıyor. Buna göre, nasıl ki, doğal sistemleri harekete geçiren yasaları -doğa yasalarını- bilerek, bu bilgiler aracılığıyla doğada yer alan nesnelere ve süreçleri değiştirme, onları kontrol altına alma olanağını buluyorsak, aynı şekilde, toplumsal gelişmeye yön veren yasaları-toplum yasalarını da bilerek, belirli bir toplumsal mühendislik faaliyetiyle toplumları-toplumsal gelişme süreçlerini de kontrol altına alabiliriz, onlara istediğimiz şekilleri verebiliriz!.

Örneğin, eğer bizden daha önce kapitalizme geçen -bu yüzden de bizden daha ileri durumda bulunan- Batı toplumlarının tarihsel gelişme süreçlerini, bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan toplumsal gelişme yasalarını bilirsek, bu bilgiler aracılığıyla, bizim gibi gelişmekte olan, ya da daha az gelişmiş durumda olan toplumların önlerinde nasıl bir süreç bulunduğunu da önceden bilme olanağına sahip olacağımız için, uygun toplumsal mühendislik faaliyetleriyle onlara istenilen şekilleri verme şansına sahip olmuş oluruz!.. Bu durumda artık esas olan, toplumların kendi iç dinamikleriyle gelişmeleri-doğal gelişme yollarını izlemeleri olamaz!. Toplum yasalarına vakıf, bu bilgilere dayanarak toplumsal mühendislik faaliyetini yürütecek öncü bir kadronun varlığı yeterlidir. Gelişmiş ülkeleri iyi tanıyan, onların gelişme süreçleri içinde ortaya çıkan bilgilere sahip olan böyle bir kadro hareketinin önderliğinde, onların, yani "halkın bu devrimci öncülerinin" yol gösterici faaliyetleriyle, iç dinamiklere bağlı kalmaksızın bir toplumu değiştirmek, hatta belirli "aşamaları" atlayarak kısa zamanda onu "çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak" mümkündür!..

Peki, yukardaki yeteneklere sahip böyle bir öncü-toplum mühendisleri kadrosu nasıl ortaya çıkacaktı? Öyle ya, madem ki gelişmekte olan ülkelerde toplumsal gelişme sürecini belirleyen artık iç dinamikler olmuyordu, toplumsal ilerleme süreçlerini yönetecek o mucizevi "öncü kadrolar" nasıl ortaya çıkacaktı! İşte meselenin hassas noktası burasıdır! Şunu hiç unutmamalıyız; gelişmekte olan ülkeler söz konusu olduğu zaman pozitivistin altında Oryantalizm, yani gelişmiş kapitalist ülkelerden kaynaklanan emperyalist kültür ihtilali mekanizması yatar. Önce, bir aşağılık kompleksi yaratılır, sonra da, devlet aygıtını elinde tutan antika elit ideolojik düzeyde esir alınarak, onlara ancak kendileri gibi oldukları taktirde devleti ve kendilerini kurtarabilecekleri duygusu aşılır. Sonra, bir kere bu başarıldığında, gerisi artık kendiliğinden gelecektir..

Eğer bütün bunların ne anlama geldiğini, bu türden bir emperyalist kültür ihtilali sürecinin nasıl geliştiğini, buna bağlı olarak yukardan aşağıya doğru toplumu değiştirmeye yönelik bir toplum mühendisliği faaliyetinin nasıl ortaya çıktığını bilmek istiyorsanız, alın Türkiye'nin son iki yüz yıllık tarihini inceleyin; bugün bile halâ varlığını sürdüren jöntürk-İttihatçı kökenli bütün o "sağlı" "sollu" toplum mühendisi kadroların nasıl ortaya çıktıklarını bütün ayrıntılarıyla burada bulursunuz!..

Pozitivist bakış açısı, pozitivist paradigma ilk bakışta, "bilimsel temellere dayanan" mükemmel bir analogi değil mi!!.. Ama değil işte; değil, çünkü gerçek çok farklı! Peki neden farklı, toplum da son tahlilde "objektif bir gerçeklik" olarak doğal bir sistem değil midir? Madem ki, genel sistem yasaları evrenseldir, yani bunlar bütün sistemler için geçerli olan yasalardır,⁴ o halde, doğada geçerli olan yukardaki mantık toplumsal sistemler için neden

⁴ www.aktolga.de 4.Çalışma, „Sistem Teorisi'nin Esasları...“

geçerli olmuyor? Daha açık konuşmak gerekirse, bir atomla bir toplum arasındaki fark nereden kaynaklanıyor? Neden bunlardan biri için geçerli olan diğeri için geçerli olmasın?⁵

Bu çalışmada Batı toplumlarının gelişme çizgisiyle -diyalektiğiyle- Osmanlı ve Türkiye toplumunun tarihsel gelişme çizgisi-diyalektiği arasındaki farklılıkları ele almaya çalışacağız demiştik. Bu arada, toplumsal sistem gerçekliğini tarihsel olarak oluşan canlı bir organizma olarak ele alarak, bu düzeyde genel sistem yasalarının her özgül durumda nasıl işlediğini de görmüş olacağız. Toplum denilen organizmanın iki atom hidrojenle bir atom oksijenin bir araya gelmesiyle oluşan basit bir su molekülünden daha karmaşık bir sistem olduğunu ortaya koyarak, bu alanda evrensel olarak geçerli olan sistem yasalarının her özel durumda nasıl işlediğini ele almaya çalışacağız.

YENİ, DAİMA ESKİNİN İÇİNDE OLUŞUR VE GELİŞİR..

Evet, gerçekten bütün mesele, evrensel oluşum yasasının toplumsal tarihsel gelişme süreçleri içinde nasıl işlediğinin ortaya çıkarılmasında yatıyor.. Her özgül durumda yeninin kendi kendini üreterek eskiden beri varolanın içinde nasıl ortaya çıktığını, diyalektik anlamda onun inkarı olarak nasıl geliştiğini anlayabilmekte yatıyor. İsterseniz önce bu evrensel kuralın, yani evrensel diyalektiğin genel işleyiş mekanizmasını bir özetleyelim; sonra işin ayrıntılarına gireriz.

Evrensel diyalektiğin toplumsal-tarihsel gelişme süreci içinde nasıl anlaşılması gerektiğine en güzel örnek Batı toplumlarının feodal toplumdan kapitalist topluma geçişlerini ele alırken ortaya çıkar:

„Ortaçağın serflerinden, ortaya, ilk kentlerin ayrıcalıklı kentlileri çıktı. Bu kentlilerden de burjuvazinin ilk ögeleri geliştirdi“ denir Manifesto’da⁶. **„Amerika’nın keşfi, Ümit Burnu’nun dolaşılması, ortaya çıkmakta olan burjuvazi için yeni alanlar açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika’nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle ticaret, değişim araçlarındaki ve genel olarak metalardaki artış, ticarete, gemiciliğe, sanayie o güne dek görülmemiş bir atılım, ve böylelikle, çöküş halindeki feodal toplumun devrimci ögesine de hızlı bir gelişim getirdi..“**

“..Sınai üretimin kapalı loncalar tarafından tekelleştirildiği feodal sanayi sistemi, yeni pazarların büyüyen gereksinmelerine artık yetmiyordu. Onun yerini manüfaktür sistemi aldı. Lonca ustaları imalatçı orta sınıf tarafından bir kenara itildiler; farklı lonca birlikleri arasındaki işbölümü, tek tek her atelye içindeki işbölümü karşısında yok oldu..”

“..Bu arada, pazarlar durmaksızın büyümeye, talep durmaksızın yükselmeye devam ediyordu. Manüfaktür bile artık yeterli değildi. Bunun üzerine, buhar ve makine, sınai üretimi devrimcileştirdi. Manüfaktürün yerini dev modern sanayi, sanayici orta sınıfın yerini, sanayici milyonerler, tüm sanayi ordularının önderleri, modern burjuvazi aldı..”

“..Burjuvazi tarihte son derece devrimci bir rol oynadı, üstünlüğü ele geçirdiği her yerde bütün feodal, ataerkil, romantik ilişkilere son verdi“..

“..Burjuvazinin kendisini onlara dayanarak güçlendirdiği üretim ve değişim araçları, feodal toplum içerisinde yaratılmışlardır. Bu üretim ve değişim araçlarının gelişiminin belirli bir aşamasında, feodal toplumun üretimde ve değişimde bulunduğu koşullar, tarımın ve imalat sanayiinin feodal örgütlenmesi, tek sözcükle, feodal mülkiyet ilişkileri,

⁵ Bu konuda daha geniş açıklamalar için bak „İnsan Beyni İle Kompüter Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar“ www.aktolga.de Makaleler..

⁶ K.Marx F.Engels, Seçme Yapıtlar, Sol Yayınları, 1976 baskısı..

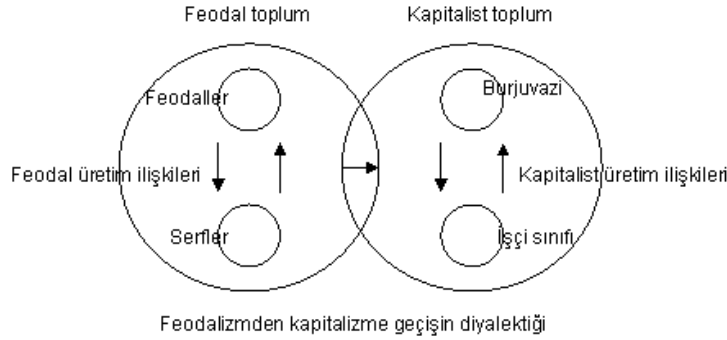
gelişmiş bulunan üretici güçlere artık ayak uyduramaz hale geldiler; bir o kadar ayakbağı oldular. Bunlar kırılmalydılar; kırıldılar..”

Evet, feodal toplumdaki kapitalist topluma geçiş süreci böyle ele alınır-açıklanır Manifesto’da.

Şimdi isterseniz, önce burada biraz durarak bütün bu söylenenlerin bir özetini çıkarmaya çalışalım:

Ortada „feodal toplum“ adını verdiğimiz, kapitalizm öncesi bir toplum var. Bir sistem olarak ele aldığımız zaman, feodal üretim ilişkileriyle birbirlerine bağlı olan iki sınıftan (feodaller ve serfler) oluşan bir toplum bu. Öyle ki, bu iki sınıf birbirlerinin varlık şartı; yani, biri olmadan diğerinin varolması da mümkün değil; bunlar, feodal üretim ilişkileri içinde birbirlerini yaratarak varoluşurlar.

Sonra, bu sistemin içinde, bir başka üretim ilişkisine denk düşen başka bir sistem gelişmeye başlıyor: İşçi sınıfı ve burjuvaziden oluşan kapitalist sistem. Kapitalist üretim ilişkileri birbirlerine bağlı olan, birbirlerini yaratarak, birbirlerinin varlık şartı olarak gerçekleşen bu iki sınıfın oluşturduğu yeni bir sistem bu. Bütün bunları şöyle gösterelim:

Bu tabloya bir noktayı daha ilave etmemiz gerekir aslında:

„Ortaçağın serflerinden, ortaya, ilk kentlerin ayrıcalıklı kentlileri çıktı. Bu kentlilerden de burjuvazinin ilk ögeleri gelişti“ deniyor ya Manifesto’da; evet, Manifesto’da “kentliler” deyince çoğu yerde bundan sadece burjuvalar anlaşılır, ama bu, burjuvazinin kentin egemen sınıfı olmasındandır, yoksa işçi sınıfı da aynı sürecin içinde ortaya çıkıyor o „kentlerde“. Topraktan koparak kente doluşan feodal toplumun serflerinden oluşuyor onlar da..

Burada altının çizilmesi gereken en önemli nokta şudur: Feodal toplum ve kapitalist toplum iki ayrı sistemdir, toplum biçimidir, iki ayrı üretim ilişkisidir (bu ilişkilerle kayıt altında tutulan iki ayrı bilgi temelidir) bunları karakterize eden. Ve dikkat ederseniz, feodal toplumdaki kapitalist topluma, feodal toplumun içinde feodallerin karşıtı bir sınıf olarak varolan serflerin feodalleri altetmesiyle geçilmiyor! Feodallerle serfler-köylüler arasındaki sınıf mücadeleleri, en fazla, sistemin kendi içindeki „köylü savaşlarına“ neden oluyor. Evet bunlar da önemlidir; feodal kabuğun çatlamasında, feodal sömürü zincirinin kırılmasında bunlar da vazgeçilmezdir; ama tarihte köylü ayaklanmalarıyla, köylülerin feodalleri altederek iktidarı ele geçirmeleriyle kapitalizme geçildiği de hiç görülmemiştir!! Çünkü kapitalizm, feodallerin karşıtı bir sınıf olan köylülerin feodal sömürüden kurtulmak için feodalleri zorla altederek iktidara egemen oldukları bir toplum değildir. Kapitalizmi karakterize eden, onun ayrı bir üretim biçimi-ilişkisi olmasıdır; o, feodal-toplumun içinde, onun diyalektik anlamda inkârı -zıttı- olarak gelişir. Yeni toplumu inşa edecek olan sınıflar da, bu sürecin ürünü olurlar.

Dikkat ederseniz burada iki ayrı ilişki arasındaki farkın altını çizmek için “karşıtlık” ve “zıtlık” kavramlarını kullandık. Feodallerle serfler, ya da, burjuvalarla işçiler arasındaki, birbirinin

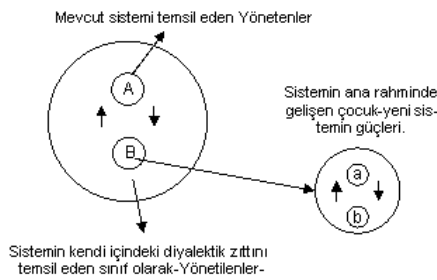
varlık şartı olarak aynı sistemin içinde bulunmaktan kaynaklanan “karşıtlık” ilişkisiyle, feodalizm ve kapitalizm gibi iki farklı sistem arasındaki ilişkinin farklı olduğunun altını çizmek istedik..

Evet, feodalizmden kapitalizme geçiş olayı böyle..

Olayı, felsefi olarak da şöyle açıklayabiliriz: Feodal toplum ve kapitalist toplum; bunlar iki zıt kutup olarak (biri diğerinin içinde, onun diyalektik anlamda inkârı olarak) gelişen birbirinden farklı sınıflı toplumlardır. „Zıtların birliği ve mücadelesi“ dediğimiz zaman bundan anlaşılması gereken de, özünde, bu iki toplumsal sistem arasındaki birlik -birlikte varolmak- ve çelişki, yani birbirini diyalektik anlamda yok etmek için mücadeledir.

Eskiden beri varolan sistem -feodal toplum- kendi içinde, yani ana rahminde yeni bir sisteme hamile kalıyor. Bu andan itibaren bu iki sistem birbirlerinin içinde, bir arada -birlik içinde- varılmaktadırlar. Neden birlik? Çünkü, doğum olana kadar yeni -yeni üretim ilişkileri sistemi- tıpkı ana karnında gelişen o çocuk gibi ortalıkta görünmez. O, eskinin içindedir (bu süreç boyunca iki birdir!.), onunla „birlik“ ilişkisi içindedir! Ama aradaki ilişki aynı zamanda bir çelişkidir de, zıtlık ilişkisidir. Neden? Çünkü, biri diğerinin içinde geliştikçe bu gelişme diğerinin inkârı -diyalektik anlamda yok olması- anlamını taşır da ondan!. Bu, aynen, ana karnında bir çocuğun varoluşu, gelişmesi, ya da, bir yumurtanın içinde bir civcivin gelişmesi olayı gibidir. Çünkü, toplumlar da, son tahlilde, belirli bir kimliği (nefs) olan, kendi kendini üreten canlı sistemlerdir. Her yeni toplum, önce, eskinin -eski üretim ilişkileri sisteminin- içinde gelişmeye başlıyor. Yeninin gelişmesinin yolunu açan, başlangıçta, bizzat eskinin-varolan sistemin kendisi oluyor. Ama sonra, üretici güçlerin (yani yeninin) gelişmesi artık eski üretim ilişkilerince belirlenen mevcut sistemin içinde sürdürülemez hale gelince de “devrim oluyor”, yeni, eskinin kabuğunu kırarak „doğuyor“!.

Dikkat ederseniz, eskiden beri varolan sistemin içinde gelişen üretici güçler belirli bir noktaya kadar mevcut sisteme ait unsurlar olarak kalırlarken, bunlar, aynı anda, eskinin içinde gelişen bir sonraki sisteme ait potansiyel güçler rolünü de oynuyorlar!.

Bu nedenle, bir toplumun sistem olarak kendi içindeki sınıf mücadeleleriyle (**A** ile **B** arasındaki mücadelelerle), o toplumu temsil eden egemen sınıfla (**A**), sivil toplum güçleri (**ab**) arasındaki mücadeleleri birbirine karıştırmamak gerekir. Örneğin, feodal toplumda sistemin kendi içindeki sınıf mücadeleleri, feodal sınıfla (**A**) köylüler-serfler (**B**) arasındaki mücadelelerdir. Bu mücadeleler feodal üretim ilişkilerinden kaynaklanır. Sistemin kendi içindeki evrimi, yani reformlar süreci, bu mücadelelerin gelişmesiyle oluşur. Bu anlamda sınıf mücadeleleri reformlar sürecinin yaratıcı iç dinamiğidir. Ama bir de, mevcut sistemi, feodalizmi temsil eden sınıfla (**A**), kent toplumu, yani sivil toplum güçleri (**ab**) arasındaki mücadeleler vardır feodal toplumun içinde. Bu durumda mücadele, feodal sistemin kendi sınırları içindeki bir “sınıf mücadelesi” olmanın çok ötesine taşmakta, var olanla, onun içinde gelişen ve geleceği temsil eden toplumun güçleri arasındaki mücadele haline gelmektedir.

Çünkü, bu mücadelede sivil toplum güçlerinin (ab'nin) kazanacağı her yeni mevzi, feodal toplumun içindeki embriyonun biraz daha büyümesi anlamına gelecektir ki, adına “devrim” dediğimiz doğum olayı işte bu sürecin sonucunda gerçekleşir. Eskinin içinde sivil toplum (ab) olarak gelişen çocuk, yeni toplum (ab sistemi) olarak doğar!.

PEKİ YA DAHA ÖNCESİ, O FEODAL TOPLUM NEREDEN VE NASIL ORTAYA ÇIKMIŞTIR?..

Batı toplumlarının tarihsel gelişme sürecini ele alırken cevap vermemiz gereken ikinci önemli soru budur. Bu soruya verilecek cevap çok önemlidir; çünkü, daha sonra göreceğimiz gibi işin ucu gelip bize dokunuyor!

Yukardaki soruyu şöyle sorarsak olay daha açık anlaşılır hale gelecektir sanıyorum: Cermenler-Roma etkileşmesinin sonucunda, Ortaçağ'da, önce feodalizme, sonra da kapitalizme geçildiği halde, neden Osmanlı-Bizans etkileşmesi aynı sonucu vermemiştir? Osmanlı ile Cermenler, Roma'yla da Bizans aşağı yukarı tarihsel olarak benzer oldukları halde, bunların etkileşmeleri neden farklı sonuçlar vermiştir? Yavaş yavaş konuya daha çok yaklaşıyoruz galiba!

Şimdi, önce Cermenleri ele alıp, Cermen-Roma etkileşmesinin sonuçlarını görmeye çalışacağız; nasıl olupta bu etkileşmenin feodal toplum sonucunu verdiğini göreceğiz. Feodalizmin ve kapitalizmin hangi tarihsel koşulların-etkileşmelerin ürünü olduğunun altını çizeceğiz; sonra da, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu-içinde bulunduğu tarihsel koşulları ele alarak, Osmanlı Doğu Roma-Bizans etkileşiminin neden Batı'daki gibi bir feodalizme ve daha sonra oradan da kapitalizme yol açmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

Bu noktada tekrar Engels'e dönüyoruz Cermenleri önce ondan dinleyelim:

Engels Cermenleri “Barbarlığın orta aşamasından yukarı aşamasına daha yeni geçmiş bir halk” diye tanımlıyor. Ve bunu da şöyle açıklıyor: “Cermenler Sezar zamanında sabit konutlara daha yeni yerleşmiş, ya da yerleşmek üzere oldukları halde, Tacite zamanında, arkalarında tam yüz yıllık bir yerleşik yaşam bulunuyordu; buna göre, yaşamak için zorunlu şeylerin üretimindeki ilerleme apaçıktır. Üst üste yığılmış ağaç gövdelerinden yapılmış evlerde oturuyorlardı, giysileri halâ ormanın ilkel izlerini taşıyor: kaba yünden palto, hayvan postları, kadınlar ve büyükler için keten gömlek. Besinleri, et, süt, yabani meyveler ve yulaf çorbasından ibaretti. Servetleri hayvan sürülerine dayanıyordu; ama hayvanlarının ırkları kötüydü, sığırları küçük, cılız, boynuzsuz; atları güçsüz, küçük midilli idiler. Para, yalnızca Roma parasıydı, enderdi ve çok az kullanılırdı. Ne altını işlerlerdi, ne de gümüşü, bunlara pek önem vermezlerdi; demir az bulunuyordu, ve öyle anlaşılıyor ki, hiç olmazsa Ren ve Tuna aşiretlerinde demir kendi topraklarından çıkarılmıyor, ancak ithal ediliyordu. En eski Cermen ve İskandinav harfleri olan rün'ler (Grek ve Latin harflerinin taklidi) yalnızca büyü için kullanılıyordu. İnsan kurban etme töresi halâ uygulanıyordu”..

Bunların örgütlenmelerinin de içinde buldukları aşamaya uygun düştüğünü söylüyor Engels: “Her yerde, önemli işleri halk meclisinin kararına sunan bir şefler konseyi vardı. Gerçek güç bu halk meclisine ait bulunuyordu. Bu meclislere Kral ya da aşiret şefi başkanlık eder; halk karar verirdi. Bu, aynı zamanda bir adalet meclisiydi de: şikayet burada ortaya konulur, yargı burada yapılır ve kararlar da burada verilir”⁷.

“Sezar zamanından beri aşiretler konfederasyonları kurulmuştu; daha o zamandan, bunların birkaçının içinde krallar bile vardı; yüksek askeri şef, tıpkı Yunan ve Romalılarda olduğu gibi, zorbalığa hevesleniyor ve bazan da bunu elde ediyordu. Ama bunlar hiçbir şekilde mutlak

⁷ Engels, F. (1978). “Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.” Sol Yayınları, Ankara

hükümdarlar konumunda değildiler. Fakat gene de, gentilice örgütlenme adım adım ortadan kaldırılmaya başlanılmıştı". (a.g.e)

CERMEN TOPLUMU KENTSİZ BİR TOPLUMDUR

Marx: "Antik Tarih kentlerin tarihidir" diyor. Burada „Antik Tarih’le“ kastedilen köleci toplumların tarihidir. İnsanlığın kent adı verilen kozaya ilkel komünal toplum olarak girip, buradan tıpkı ipekböceği gibi kanatlanarak, köleci topluma-medeniyete doğru nasıl uçup gittiğini biliyoruz. Bu nedenle, bu tanım yanlış değildir. Ama eksiktir! Çünkü, antika tarihin çok önemli aktörlerinden biri oldukları halde barbarların „kentsiz toplumlarını“ içermiyor bu tanım. Antika tarihin oluşmasında onların rollerini yeterince dikkate almıyor. Ya da, onları kent tarihinin bir parçası olarak ele alıyor. Örneğin Cermenler, „Antik Tarih’in“ içinde midirler, yoksa dışında mı? Elbette ki içindedirler! Çünkü, antika medeniyetlerin tarihi, aynı zamanda, onların barbarlarla-„kentsiz toplumlarla“ olan ilişkilerinin, etkileşmelerinin de tarihidir. Örneğin Roma, kentten çıkma bir antika medeniyet. Roma’nın bir tarihi var, ve bu tarih de, kentten medeniyete geçişin tarihi. Ama Cermenler kentsiz bir toplum oldukları halde sadece Roma’nın kaderinin çizilmesinde değil, bütün bir Ortaçağ’ın -Avrupa’nın- kaderi üzerinde de büyük rol oynuyorlar. Bunları neresine oturtacağız „Tarih’in“?

Engels Cermenleri, “barbarlığın orta aşamasından yukarı aşamasına henüz yeni geçmiş bir toplum” olarak ele alıyor dedik. Marx ise Grundrisse’de, Cermen toplumunun „kentsiz toplum“ olduğunu söyleyerek şöyle devam ediyor : “Alman cemaati kentte yoğunlaşmamıştır; oysa salt bu yoğunlaşma, yani kentin kır yaşamının merkezi, toprağı işleyenlerin yaşama yeri ve ayrıca savaş yönetiminin merkezi olması, cemaate, bireylerden ayrı başlı başına dışsal bir varlık kazandırır. Klasik antikitenin tarihi, kentlerin, ama toprak mülkiyetine ve tarıma dayalı kentlerin tarihidir; Asya tarihi, kentle kırım bir çeşit farklılaşmış birliğidir; Ortaçağ, tarihin sahnesi olarak kır’dan hareket eder ve gelişmesini kent-kır antitezi içinde sürdürür; modern tarih ise antikitedeki kentin kırlaşmasının tersine, kırım kentleşmesinin tarihidir. Kentte biraraya gelmekle cemaatin varlığı bağımsız bir ekonomik gerçeklik kazanır; kentin bir kent olarak varolması, birbirinden bağımsız bir konutlar toplamından farklıdır. Bütünlük, burada parçaların toplamından ibaret değildir; bir çeşit bağımsız organizmadır“⁸

Son derece doğru! Kent bir sistem. Elementlerini kent içinde oturan „özgür yurttaşların“ oluşturduğu bir sistem. Ve bu sistem bir patates çuvalı değil! Yani elementlerinin mekanik-matematiksel toplamı değil. Bir sistem olarak kent’in, kendine özgü, elementlerinden bağımsız bir varlığı var. Ve bu da sistem merkezindeki sıfır noktasında temsil olunuyor. Kent tapınağının, ya da kent tanrısının temsil ettiği bu potansiyel varlığı Tanrı adına temsil etme yetkisi ise, özgür vatandaşların kendi iradeleriyle seçtikleri kent yöneticisine ait.

„Aile reislerinin ormanlarda tek tek ve birbirlerinden uzun mesafelerle ayrılmış olarak yerleştiği Almanlarda ise cemaat (yani toplum), dışsal anlamda ancak üyelerin belirli aralarla toplandıkları kurultaylarda varolur-her ne kadar ortak soy, dil, ortak bir geçmiş ve tarih vb. gibi etkenler bir iç birliğı oluşturuyorsa da, cemaat, bir birlik değil, bir biraraya gelme biçiminde ortaya çıkar; (bu, kent gibi bir) birlik değildir, toprak sahiplerinin bağımsız özneler olarak oluşturdukları bir birleşiklik. Bir kent biçiminde varolmayan cemaat, bu nedenle, antikitedeki gibi fiilen bir devlet, bir politik varlık olarak da mevcut değildir. Fiili bir varlığa kavuşması için, özgür toprak sahiplerinin kurultayı toplamaları gereklidir; oysa sözgelimi Roma’da bu kurultaylardan bağımsız olarak bizzat kentin ve onu yöneten memurların varlığında, cemaat bir varlığa sahiptir. Gerçi Almanlarda da bireylerin mülkünden ayrı olarak bir ager publicus, cemaat, yada kamu toprağı vardır. Av arazisi, otlak, koruluk vb. gibi, bölündükleri taktirde bu işlevleri yerine getirmeleri imkansızlaşan toprak parçaları, cemaatin mülküdür. Ancak, Roma’dakinin aksine, ager publicus burada devletin özel mülk

⁸ Marx, K. (1979). “Grundrisse.” Birikim Yayınları İstanbul

sahiplerinden ayrı özel ekonomik varlığı olarak gözükmez. Almanlarda ager publicus daha çok bireysel mülkiyetin tamamlayıcısıdır ve ancak klanın ortak malı olarak düşmana karşı savunulduğu içindir ki ortak mülkiyet niteliğini kazanır. Bireysel mülkiyet cemaat tarafından dolaylandırılmış değildir; tersine, cemaatin ve cemaat mülkünün varlığı dolaylıdır, yani bağımsız öznelerin kurdukları bir bağlantıdır. Ekonomik bütünlüğün birimi, temelde, hanedir ve her hane kendi başına bağımsız bir üretim merkezidir. Antik dünyada ekonomik bütünlüğün birimi, kent ve kentin arazisidir; Alman dünyasında ise, kendisine ait toprağın ortasında bir noktacıktan ibaret olan tek hane; birden fazla mülk sahibinin biraraya gelmesi değil, bağımsız bir birim olarak, aile". (a.g.e)

Bu satırların anlamı çok açık. Marx, Cermen toplumunu, kent gibi kendine özgü sürekli bir varlığa sahip bir toplum-sistem olarak görmüyor. „Birbirlerinden bağımsız özneler olan toprak sahiplerinin oluşturdukları bir birleşiktir“ sözünün başka bir anlamı olamaz. Ona göre burada toplum-sistem sadece kurultayların toplandığı zaman, insanlar bir araya gelerek ortak sorunlarını konuştukları ve kendilerine bir şef seçtikleri zaman oluşuyor.

Bırakınız Marx'ı bir yana, bugün bile olay halâ tam olarak kavranılmış değil! “Sistem” denildiği zaman, halâ, herbiri kendinde şey olarak var olan elementlerin kendi aralarındaki ilişkilerin toplamı anlaşılıyor! Marx da onu diyor zaten. “Herbiri bağımsız özneler olarak var olan toprak sahibi ailelerin bir araya geldikleri-ilişki içine girdikleri zaman oluşan bir birlik”. Bunun dışında “dağınık” vaziyette, herbirinin bireysel olarak kendi varlığını ürettiği “bireysel üreticiler topluluğu”!

DAĞINIK SİSTEMLER

Bilişsel Toplum Bilimi'nin çıkış noktasını toplumsal gerçekliğin bir sistem olarak ele alınması oluşturur. Evet sistem, parçalardan oluşan bir bütündür, elementlerinin basit-matematiksel toplamı olmanın ötesinde, kendine özgü varlığı olan bir gerçekliktir. Ve evet, bir sisteme elementlerinden bağımsız olarak var olma özelliğini elementleri arasındaki bağlaşımlar kazandırır; ama bütün bunlar, sadece mekanik-yani yüzeysel olarak ele alınıp anlaşılacak şeyler değildir. Cermenlerin “kentsiz toplumu” da, yani, Marx'ın “bağımsız öznelerden oluşan bir birleşik” dediği bu “topluluk” da bir sistemdir sonunda. Ve eğer Sistem Teorisi terminolojisiyle konuşursak, bu türden sistemlere “dağınık sistemler” (verteilte systeme-distributiv systems) denilir. Evet, bu durumda, elementler arasındaki “mesafe” oldukça fazladır. Hatta, “bağımsız üreticiler” arasında, normal zamanlarda sanki hiç ilişki yokmuş gibi görünür; ama gene de, ortada bir sistem ilişkisi ve bir sistem söz konusudur. Şöyle ki:

Bir sistem, çevreden gelen-alınan informasyonları kendi içindeki bilgiyle işleyip bunlara karşı cevap oluşturarak varlık kazanır. Cermenler gibi “bağımsız üreticiler”den oluşan “dağınık bir sistemde” sisteme ait bu ortak bilgilerin (gentilice bilgiler) “dağınık” olduğu söylenen o üreticilerin beyinde muhafaza edildiğini görüyoruz. Her üretici, çevreden gelen informasyonu beyindeki nöronal ağlarda bulunan bu (toplumsal) bilgiyle işleyerek buna göre cevaplar oluşturur. Ve bu cevapları -outputları- oluştururken de, aynı zamanda toplumsal varlığı temsil eden bir instanz olarak gerçekleşir. Çünkü, evet o, görünüşte “bireysel üretici” konumundadır, ama onun bu bireysel varlığı halâ komünal-toplumsal varlığın içinde, onunla birlikte gerçekleşmektedir. Örneğin, tarlasında çalışan, ya da dağda davar güden bir komün üyesine başka bir sisteme-aşirete, ya da topluma ait birisi öyle kolay kolay saldıramaz. Çünkü o da bilir ki, o an yalnız-tek başına gözükse de, o kişi bir komünün üyesidir. Ona yapılacak bir saldırı, bütün bir komüne yapılmış sayılacak ve eninde sonunda bunun hesabı sorulacaktır. Kısacası, Sistem Teorisi açısından, kent içinde biraraya gelmiş bir toplumla, kentsiz-dağınık olarak yaşayan bir toplum arasında hiçbir fark yoktur. Bunların ikisi de birer sistemdir, ancak elementler arasındaki ilişkiler farklı biçimlerde oluşmaktadır o kadar. Bu türden -birçok elementten oluşan- sistemlerin hepsine birden genel olarak “Multiagent” sistemler denilir. Milyarlarca nörondan oluşan beyin de bir “multiagent sistemdir”, bir toplum da, Güneş Sistemi de, veya bir molekül de..

CERMENLER ROMA ETKİLEŞMESİ VE SONUÇLARI DEVLETİN DOĞUŞU

TARİHSEL DEVRİMİN GEREKÇESİ..

“Hıristiyanlık, antik köleciliğin giderek ortadan kalkmasında tamamen masumdur. Roma İmparatorluğu’nda Hıristiyanlık yüzyıllarca kölecilikle içli-dışlı yaşadı ve köle ticaretini asla engellemedi; ne Kuzeydeki Almanların, ne Akdeniz’deki Venediklilerin köle ticaretini, ne de daha sonraki zenci köle alışverişini. Kölecilik kârlı olmaktan çıkmıştı, onun için ortadan kalktı. Ama cançekişen kölecilik, ağulu iğnesini bıraktı; özgür insanların üretici çalışmayı hor görmesi, Roma dünyasının içine girmiş bulunduğu çıkmaz işte buydu. Kölecilik iktisadi bakımdan olanaksızdı; özgür insanların çalışması ahlak bakımından yasaklanmıştı. Biri (kölecilik) artık toplumsal üretimin temeli olmaktan çıkmıştı; öbürü (özgür insanların çalışması) henüz toplumsal üretimin temeli olamıyordu. Bu durumu düzeltebilmek için tam bir devrimden başka hiçbir çıkar yol yoktu”. (Engels, a.g.e)

Antik Roma’nın, köleci toplumun devrim öncesi durumu bundan daha güzel anlatılamaz. Peki kim yapıyor bu devrimi? Köleci sistemin içinde onun karşıtı-zıttı olarak var olan güçler mi-köleler mi-? Hayır! Köleci sistem köleyi üretici bir güç olarak tanımıyordu ki; köle bir üretim aracıydı onun için. O dönemin anlayışı içinde insan olarak varolmak ancak gentilice ilişkiler içinde -bir aşiret toplumunun içinde- onun bir üyesi olarak varolmakla mümkündü. Savaş söz konusu olupta bir taraf diğerinden bazı insanları kopararak onları köle haline getirdiği an onlar artık insan olmaktan da çıkıyorlardı!. İşin ilginç yanı, sadece egemenler değil, altta güreşen o köleler de kendilerini normal bir insan olarak düşünemiyorlardı artık.⁹ Bu nedenle, antika tarihin devrim anlayışı bir başka türlü idi: Ve buna da “Tarihsel Devrim” deniyordu.

Antika tarihin çarkının nasıl döndüğünü anlamak mı istiyorsunuz, bunun tek bir yolu var: Antika medeniyetin (burada Roma) barbarlarla (burada Cermenler) olan ilişkilerini, barbarların da içinde yer aldıkları bir sistem ilişkisi olarak ele alacaksınız. Tarihsel Devrim de bu sistemin ürünü oluyor zaten. Sistem, kendi içinde Tarihsel Devrim sonunda doğacak bebeği besliyor, geliştiriyor ve sonra da bu bebek doğuyor.

Peki nedir Tarihsel Devrim sonunda doğan bu “bebek”? Tarihsel Devrim sadece barbarın gelip kılıcını atarak köleci sistemi yok etmesi, onu fethederek kendi egemenliğini kurması olayı mıdır? Yani, köleci toplum-barbar sisteminin içindeki karşıt kutbun (barbarın), köle sahipleri sınıfını yok ederek, egemenliği onlardan devralması, kendi egemenliğini kurması olayı mıdır? Hayır! Devrim bir doğumdur. Doğumun amacı ve sonucu da, doğan o bebektir. Bu gerçeği (ortada durup duran bebeği) görmezden gelerek, sadece doğumu gerçekleştireni -ya da doğurani- görmek olayı hiç kavramamaktır. Tarihsel Devrimi yapan sadece barbar değildir, barbar burada çocuğu doğuran-doğurtan rolünü oynamaktadır o kadar. Devrimden sonra doğan toplum, hiçbir şekilde, “devrimi yapan” barbarın iktidarıyla sınırlı bir toplum değildir. O bir SENTEZDİR, medeniyetle barbar arasındaki etkileşmenin ürünüdür. Eski sistemi (köleciliği A, barbarları B olarak göstererek) bir AB sistemi şeklinde ifade edersek, sistemin bu iki kutbu arasındaki etkileşmenin ürünü olarak doğan çocuk, artık “Kral” haline gelen barbar şef ve onun etrafında oluşan bir “devlet sınıfıyla”, bunların dışında kalan halktan oluşan yeni bir sistemdir.

“Roma illerinin efendisi haline gelen Cermen halkları, fethettikleri yerleri bir düzene koymak zorundaydılar. Ama, Romalı kitleler ne gentilice gruplar içine kabul edilebilirlerdi, ne de bu gruplar aracılığıyla egemenlik altına alınabilirlerdi. Her şeyden önce, çoğu yerlerde varlıklarını sürdüren yerel Roma yönetim organlarının başına Roma devleti yerine geçecek bir şey koymak gerekiyordu, ve bu da ancak bir başka devlet olabilirdi; öyleyse, gentilice kuruluş organlarının devlet organları haline dönüşmeleri ve bu işin de koşulların baskısı altında çok çabuk olması gerekiyordu. Fatih halkın en önemli temsilcisi askeri şefti.

⁹ Bilişsel Tarih ve Toplum Bilimlerinin Esasları, www.aktolga.de 5.Çalışma

Fethedilen toprakların dış güvenliği olduğu kadar iç güvenliği de onun iktidarının pekişmiş olmasını gerektiriyordu. Askeri komutanlığın krallığa dönüşmesi zamanı gelmişti: bu dönüşüm gerçekleşti. (Engels, a.g.e)

“Bir kurum, krallığın doğuşunu kolaylaştırdı: askeri bilelikler (bu nedir?). (şimdilik, Osmanlı’daki Dirlikler diyelim../ M.A) Daha önce, gentilice örgütlenmenin yanında, kendi hesaplarına savaş yapan özel birliklerin nasıl ortaya çıktıklarını görmüştük. Bu özel birlikler (Osmanlıdaki ülkücü gaziler, ilbler, akıncılar/ M.A) Cermenlerde sürekli örgütler durumuna gelmişlerdi. Belirli bir ün kazanan askeri şef, çevresine gözü ganimette olan bir genç kalabalığı topluyordu; bu gençler ona kişisel bağlılıkla bağlanıyorlardı; şefin de onlara bağlandığı gibi. Şef onların gereksinmelerini sağlıyor, onlara armağanlar veriyor ve onları hiyerarşik olarak örgütleniyordu”. **“İşte bu askeri birlikler krallık düzeninin doğuşunda çok önemli bir rol oynamışlardır. Çünkü, bu örgütlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ancak sürekli savaşlarla, çapul seferleriyle mümkündür. Ve bu bir amaç haline geldi. Bir bölgede yapacak iş kalmayınca başka bir bölgeye gidiyorlar, aynı çapulu orada sürdürüyorlardı”**..“Roma İmparatorluğunun fethinden sonra kralların bu bilelik adamları, köle ve Romalı saray hizmetkarlarıyla birlikte gelecekteki soylular sınıfının başlıca öğelerinden birini oluşturdu”. (Engels, a.g.e)

CERMENLER- HİRİSTİYANLIK- ROMA ETKİLEŞMESİ

Evet, Cermen barbarları, Avrupa'nın coğrafyasında ve tarihinde var idiler, tarihin yazılmasında da aktif olarak yer alıyorlardı.. Önceleri, o uçsuz bucaksız Roma toprakları üzerinde, fethettikleri yerleri kendi aralarında bölüşerek işe başlamışlardı. Bu iş o kadar da zor olmuyordu. Roma denilen ihtiyar zaten bitmiş tükenmiş durumdaydı. Öyle ki, bazen kendi eliyle onları çağırıyor, onlara yerleşmeleri için topraklar veriyor, buna karşılık da, onlardan kendisini rahat bırakmalarını istiyordu.

Kilise işte tam bu noktada devreye girer. Kilisenin Cermenlerle tanışması, Roma tarafından resmi devlet dini olarak kabulünden çok öncelere gider. Bu dönemde Hıristiyanlık, bir yandan Roma'nın içini oyar, onu içerden fethetmeye çalışırken, diğer yandan da çevreyi kuşatan barbarlar arasında yayılıyordu. Barbarlarla Hıristiyanlığın ortak bir yanları vardı: Bunların her ikisi de fetihçiydi! Ancak barbarlar sadece Roma'yı fethetmekle meşgulken, Hıristiyanlık, hem Roma'yı, hem de barbarları fethetmekle uğraşıyordu! Cermenler-Hıristiyanlık ilişkilerini şöyle ifade edebiliriz: Cermenler Roma Devleti'yle boğuşurlarken Hıristiyanlık da Roma'yla boğuşuyordu. Bu nedenle aralarında bir yakınlaşma ortamı oluşmuştu. Bu ortamdan faydalanan Hıristiyanlık, misyonerler aracılığıyla barbarların arasına girdi. Ama olay bu şekilde tek yanlı, sadece Kilise'nin “saf temiz barbarları iğfali” olayı değildir! Hıristiyanlarla, Kiliseyle ilişkiler barbarlar için de çok önemliydi. Esas düşmanın içinde, gittikçe güçlenen bir müttefikle ilişki içinde olmanın avantajları açıktı. Hele hele, Roma'nın Hıristiyanlığı devlet dini olarak kabulünden sonra, Hıristiyanlığı bir din olarak kabul etmek, kilisenin ideolojik etki alanı içine girmek Cermenler (özellikle de Cermen şefler) için daha da avantajlı hale gelmişti. Hıristiyanlığı kabul etmekle, Roma Devleti içinde büyük bir güç odağı haline gelmiş bulunan kiliseyi arkalarına alarak Roma Devleti'nin karşısındaki pozisyonlarını daha da kuvvetlendirmiş oluyorlardı. Ama bu durumdan Roma Devleti de memnundu! Onun amacı da zaten, onlara toprak vs. vererek onları yerleşik toplum haline getirmek, kendisi için bir tehlike olmaktan çıkarmaktı. Bu politika, kilisenin politikasına da uygundu. Böylece, Roma Devleti-Kilise-Cermenler etkileşmesinde, etkileşmeye katılan bütün tarafları buluşturan ortak nokta bulunmuş oluyordu.

Ama tabii, zaman içinde, bu denklemin kaybeden-adeta eriyerek, oluşmakta olan yeni sentezin içinde yok olan tarafı, varolan dengenin egemen unsuru olan köleci Roma

Devleti olacaktı. İşte, bütün bir Ortaçağ'ın üzerinde yükseldiği-daha sonra adına FEODALİZM denilen zeminin oluşum süreci budur. Ama bu zemin ilerde, Ortaçağ'ın içinden çıkıp gelecek olan kapitalizmin üzerinde yükseleceği zemin de olacaktır.

BARBAR BİR HALK BİR DİNİ NASIL KABUL EDER!..

Çok basit! "Halk padişahın dinindedir" diyor İbni Haldun! Ne demektir bu? Padişah-kral-sultan vs. bunlar zorluyorlar da kendi halklarına zorla bir dini kabul mü ettiriyorlar? Olay bu kadar basit değildir!. Yukarı barbarlıktan medeniyete geçiş döneminin ideolojisi olarak ortaya çıkan tek tanrılı bir din, ya İslamiyet gibi, kentten medeniyete geçiş döneminde, kahramanlık çağında ortaya çıkar; insanları bir arada tutmada gentilice bağların yetersiz kaldıkları yerde, yeni sisteme (sınıflı topluma) uygun, yeni ilişkiler ağının bilgisi olarak kendini kabul ettirir; ya da, Hıristiyanlık gibi, yerleşik, medeni bir halkın -**Yahudilerin-**, başka bir medeniyetin- **Roma'nın-** egemenliğine karşı verdiği mücadelenin -pasif, dolaylı direnişin- ürünü olur. **Roma'nın baskısı altında, ikinci sınıf insan olarak varlığını sürdürmenin çok zor olduğu koşullarda, yok olmamak için direnen, bunalmış bir halkın, egemen unsurla etkileşme içine girerek, bu etkileşme sonucunda ortaya çıkacak sentezle birlikte, "bütün insanların kardeşliği" zemininde var olabilme umududur -ideolojisidir- Hristiyanlık.**

Orta barbarların, göçebelerin ("yukarı barbarlığa yeni geçmekte olan" Cermenlerin bile) "din" anlayışları ise tamamen farklıdır. Yukarı barbarlar için din, sınıflı topluma-medeniyete geçişle birlikte yetersiz hale gelen kan anayasasının yerini alan bir dünya görüşü, yeni düzene ilişkin bir kurallar bütünlüğü iken, göçebe barbarların kan -gentilice- bilgi sistemiyle henüz daha bir problemleri yoktur. Onların sorunları halâ, insan olma süreciyle birlikte başlayan -insanın doğayla ilişkilerinden kaynaklanan- sorunlardır; bir de tabii, bunların yanı sıra, yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan sınıflılıkla ilgili sorunlardır.

Örneğin, Orta Asya Türklerinin dini inancı olan Şamanizmi ele alalım. Kendi hallerine oldukları sürece göçebe barbar halkların Hristiyanlık, veya İslâmiyet gibi dinlere ihtiyaçları yoktur!. Şamanizm, kan anayasasına ek bir bilgi temeli olarak o dönemin koşulları içinde onların ihtiyaçlarını karşılamada yeterlidir. Ne zaman ki medeniyetlerle -yani sınıflı toplumlarla- ilişkiler gelişir ve fetihçilik başlar, kendi aşiretlerinin dışındaki insanları da yönetmek zorunda kalırlar, ancak o zaman -yeni duruma uygun yeni bir düzenin kurulması zorunlu hale geldiği zaman- yerleşik düzenin ideolojik aygıtı konumunda olan yeni bir din kurtarıcı ilaç gibi gelir onlara da. Nitekim, içinde buldukları ortam ve tarihsel koşullara göre, böyle bir dinle karşılaşan, onu benimseyerek, kurdukları devlet düzenini bu zemin üzerine oturtan göçebe barbarların kurdukları devletlerin ömrü daha uzun olmuştur. Tersine, Ortaasya'dan çıkıp fırtına gibi esen o Atilaların, Moğolların, Timur Tatarlarının -yani o "dinsiz" barbarların- kurdukları devletler hep saman alevi gibi parlayıp sönmüşlerdir. Neden? **Çünkü din, sınıflı topluma geçerken bu yeni toplumun örgütlenmesini, yeni toplum içindeki insan ilişkilerinin meydana getireceği düzeni yaratan yeni bir bilgi sistemidir de ondan. Gentilice bilgilerle bir aşireti birarada tutmak mümkündür, ama sınıflı bir toplumu asla!**

Peki, göçebe-fetihçi barbar bir halkın bir dini kabulü nasıl olurdu? Örneğin, Cermenlerin Hıristiyanlığı kabullerini ele alalım. **Kilise-Hıristiyan misyonerler, önce direkt olarak Cermen şefleri hedef almışlardı. Çünkü, gentilice ilişkilerin egemen olduğu bir toplumda, bireyler komünün dışında kendi başlarına komünden ayrı karar veremezlerdi. Yani, bir Hıristiyan misyoner gidecek, komün üyesi bir aileyle ilişki kurup onları Hıristiyan yapacak, böyle bir şey mümkün değildi! Kendi bireysel varlığını ancak komün içinde oluşturabilen insanlar için bu mümkün değildi. O zaman ne kalıyordu geriye? İşe en yukardan başlamak! Gentilice şef bütün bir komünü temsil eden instanz olduğu için, eğer o ikna edilebilirse bütün bir komün de ikna edilmiş olacaktı!. Ama bunun için de tabii, yeni dinin kabulünün sadece barbar şef için değil, bütün komün için de daha elverişli bir durum yaratıyor olması gerekiyordu.. Bu arada, şef'in komümü temsil eden varlığının -kişiliğinin- statüsünün de "geliştirilerek" yeni**

duruma uygun hale getirilmesi için özel bir çaba sarfedilmeliydi!. Pahalı hediyeler, kitabına uydurularak özel mülk haline getirilmiş sürüler, topraklar vs. yoluyla kaleyi içerden fethedecek yolları açmak gerekiyordu. Öyle ki, barbar şef kendi kendini ve halkını daha kolay ikna edebilsindi! O, hem kendi halkı için çalışıyor olmalı, onların lehine olan bir durumu benimsiyor olmalıydı, hem de bu arada, komün temsilcisi olarak kendi konumunu da güçlendirecek birkaç “küçük” hediye vs. almış oluyordu! Onun güçlü olması, komünün güçlü olması demek değil miydi! Ona verilen hediyeler, ona gösterilen saygı, aslında komün adına değil miydi!. Komünü de o temsil ettiğine göre, bütün bunlar son derece normaldi! Bu süreç, başlangıçta barbar halkın da işine geldi. Çünkü şefin güçlü olması, medeniyet elçilerinin kendi şeflerine karşı ilgi göstermeleri onların da yararınaydı!. Kısacası, iş işten geçene kadar, adeta elbirliğiyle, bu süreç herkes tarafından desteklenilir!. Yani öyle, sadece zora başvurarak falan olmamıştır bu işler! “Alan memnun veren memnun” hikayesi yatar o sınıflı topluma geçiş trajedisinin altında!. Sınıflılık denilen virüsü önce hiç “farkında olmadan” kapar insanlar, sonra da, tıpkı keyif verici bir zehir gibi bağımlı haline gelirler ona!..

İnsanlar ne zaman ki durumun farkına varırlar, ne zaman ki barbar şeflerin yükselen şato duvarlarının ve özel koruyucu askerlerinin şefle kendileri arasındaki mesafeyi arttırdığını görürler, eski barbar şefin bambaşka bir kişiliğe sahip olmaya başladığının farkına varırlar, işte ancak o zaman açılır gözleri; “aldatıldıklarını” o zaman anlarlar ve “halkın muhalefeti” denilen direniş süreci de ondan sonra başlar! Yani, eğer kendileri de o nimetlere ortak olabilselerdi mesele yoktu!.. Bu işler böyledir!.. Böyledir, çünkü ilkel komünal toplum insanı neye sahip olduğunun bilincinde değildir. Medeniyetin parlaklığı karşısında çabucak o tarafa doğru yelkenlerini açarlar!. Neye sahip olduğunun bilinci, ancak elindekini avucundakini kaybettiği zaman ortaya çıkmaya başlar ki, bu durumda da iş işten geçmiş, “atı alan Üsküdar’ı aşmış” olur!

FEODALİZM, KÖLECİ ROMA’YLA BARBARLARIN ETKİLEŞMESİNİN ÜRÜNÜDÜR

“Franklar İmparatorluğu’nu ele alalım. Burada zafer kazanmış Salienler halkının eline yalnızca Roma Devleti’nin uçsuz bucaksız yurtlukları değil, ayrıca, irili ufaklı ülke ve mark birlikleri arasında paylaşılmamış bulunan geniş topraklar, özellikle büyük orman alanları da geçmişti. Basit askeri şeflikten gerçek prens aşamasına geçmiş bulunan Frank Kralı’nın yaptığı ilk şey, bu halk mülkünü krallık yurtluğu biçimine dönüştürmek, onu halktan çalmak, ve armağan ya da tımar (fief) olarak bileliğindeki adamlara vermek oldu (görünüşte aynen bizim Osmanlının yaptığı gibi / M.A).¹⁰ Başlangıçta Kral’ın kişisel askeri muhafız takımından kişilere, diğer bazı ordu komutanlarına tanınan bu bilelik (Tımar) , bir süre sonra, katiplik yetenekleri, kültürleri, Latince’den türeyen halk dilleri, Latin yazı dili ve ülkenin hukuku üzerindeki bilgileriyle çabucak vazgeçilmez bir duruma gelen Romalılara ve Romalılaştırmış Gollülere de tanınmaya başlandı; daha sonra bunlara, Kral’a sadık köleler, serfler ve azatlılar da eklendiler. Halka ait olan toprak parçaları, önce, çoğunlukla armağan olarak, daha sonra da, İkta biçimi altında (Lehnswesen), başlangıçta sadece Kral’ın yaşam süresi boyunca tasarruf etmeleri için (belirli hizmetler karşılığında kullanmaları için) bu insanlara verildi; böylece halk zararına yeni bir soylular sınıfının temeli atılmış oluyordu”. (Engels,a.g.e)

Sürecin iki aşaması var. Birinci aşamada, yukarıda anlatıldığı gibi, bir devlet haline gelme, yönetebilme zorunluluğuyla, fethedilen topraklar (Osmanlı’daki miri topraklar gibi) en güvenilir adamlara dağıtılıyor. Bu kişiler, mülkiyeti devlete ait olan bu topraklar üzerinde tasarruf

¹⁰ Engels burada „halktan çalmaktan” bahsediyor! Ama olay basit bir “çalma” olayı değil tabii! Herşey sürecin kendi iç diyalektiğine uygun olarak gerçekleşiyor. Fethedilen yeni toprakların fatih şefe bırakılması sistemin yapısı gereği. Çünkü bu topraklar bütün komüne-Tanrıya ait; Tanrı-komün adına da şef onlar üzerindeki tasarruf yetkisini kullanıyor. Fatih şef, bu toprakları dağıtırken de (Lehnswesen-İkta) bunu o anın gereği olarak yapıyor. Bu toprakların özel mülkiyet haline gelişi, kralın da bunu kabul etmek zorunda kalması daha sonraki dönemin güçler dengesinin sonucu olur.

hakkına sahip oluyorlar (Lehnswesen); görevleri de, savaş zamanında devlete asker göndermek, bu işi finanse etmek, kontrolleri altındaki bölgede Kral'a ait (adalet sistemi dahil)¹¹ hemen hemen bütün hükümdarlık yetkilerini kullanmak, bütün bu hizmetlerin karşılığı olarak da, halktan toplanan vergilerin bir kısmını devlete vermektir.

Bu aşamada köylülerin durumuna gelince; daha önce Roma döneminde bir üretim aracından başka birşey olmayan-"köle" olan bu insanlar artık kölelikten kurtulmuş oldukları için hayatlarından memnundular. Yeni efendilerinin koruyucu kanatları altında, toprağa bağlı da olsalar, bir takım başka feodal yükümlülükler altında da olsalar, "köle" durumundan yeni tipten "özgür" köylü -serf- durumuna geçmişlerdi.

Herşey o kadar güzel kılıfına uydurulmuştu ki, görünüşte, sanki genişletilmiş, yeni tipten bir gentilice düzene benziyordu bu yeni örgütlenme biçimi!! Toprakta özel mülkiyet yoktu(!); sadece "tasarruf yetkisiydi" söz konusu olan; bir takım bağımlılıkları da olsa, "özgürlüğü" sınırlı da olsa artık köylü de, üretim aracı olmanın ötesinde, bir insan olarak kabul ediliyordu. Kısacası, bu yeni düzende kendisine toprak verilen ve bu topraklar üzerinde "tasarruf" yetkisini kullanan kişi (Vasall-Sipahi) eski aşiret şefi rolünü oynarken, köylüler de ona bağlı aşiret üyeleri rolündeydiler! Ancak arada ufacık bir fark vardı tabi (!), bu sözde "özgür köylülerin", başlarındaki Dirlikçi (Vasall) üzerinde hiçbir denetim yetkileri yoktu (!) Eskiden ortada bir kan anayasası vardı ve herkes ona uymak zorundaydı; aşiret şefini de aşiret üyeleri özgür iradeleriyle seçerlerdi. Bu yeni durumda ise, yöneticiyi onların başına Kral atıyordu; ilişkilerde belirleyici olan o eski kan anayasası, yerini "feodal ilişkilere" bırakacaktı!.

İkinci aşamada herşeyin yerli yerine oturduğunu görürüz! "Tasarruf" yetkisine sahip görevli-Vasall, özel mülk sahibi "soylu-asil" haline gelmiştir artık. Başlangıçta sadece eski aşiretten olanlara verilen bu yetki, daha sonra, yeni düzen içinde "güvenilir" olan kişilere de verilmeye başlanmış, "tasarrufun" yerini adım adım özel mülk anlayışı almıştır. Köylüler ise, özel mülk sahibi bu "soylulara" bağlı "serfler" haline dönüşmüşlerdir.

İşte tam bu noktada şu soru ortaya çıkıyor: Başlangıçta aynen Osmanlı'ya benzeyen bu sistem daha sonra ne olmuştur, nasıl olmuştur da farklı bir gelişme çizgisi izlemiştir?. Nasıl olmuştur da, Vasall'lara verilen topraklar daha sonra özel mülk haline gelirken, o Vasall'lar da feodal beyler haline gelebilmişlerdir; ya da, neden Batı'da süreç böylesine "ademi merkezietçi"-feodal- bir yöne doğru gelişirken, bizde merkezi yapı bozulmadan kalmış, sistem bir türlü feodal bir yapıya dönüşmemiştir? Bu sorunun cevabını daha sonraya bırakarak, Batı'da sistemin geçirdiği evrim sürecini izlemeye devam ediyoruz:

Olup bitenleri şöyle anlatıyor Engels: "**Geniş imparatorluk alanı, eski gentilice örgütlenme araçlarıyla yönetilemiyor; şefler konseyi toplanamıyordu, bu kurum, kısa zamanda yerini Kral'ın sürekli çevresine bıraktı; eski halk meclisi biçimsel olarak varlığını sürdürdü, ama o da gitgide yalnızca ordunun ast şefleriyle, doğmakta bulunan soyluluğun meclisi haline geldi, iç savaşlarla fetih savaşları, bütün bu sürekli savaşlar, vaktiyle Cumhuriyetin son zamanlarında Roma köylülerini nasıl tüketip yıkmışlarsa, toprak sahibi özgür köylüleri de öylece tükettiler ve yıktılar. Başlangıçta ordunun bütününü ve Fransa'nın fethinden sonra da çekirdeğini oluşturan bu özgür köylüler, 9.yüzyılın başlarında öylesine yoksul düşmüşlerdi ki, ancak beş erkekten biri savaşa katılabiliyordu. Doğrudan doğruya Kral tarafından toplanmaya çağrılan özgür köylülerden kurulu silahlı kuvvetin (halk ordusu) yerini, profesyonel bir ordu aldı. Charlamagne'in ölümünden elli yıl sonra Frank İmparatorluğu direnmeye yeteneksiz kalmıştı. Tıpkı, Roma İmparatorluğu'nun dörtyüz yıl önce Frankların ayakları dibinde kalması gibi, o da Normanların ayakları altına seriliyordu"**..

¹¹ Bu noktanın şimdilik sadece altını çizmekle yetinelim. İlerde Osmanlıyla aradaki farkı görürken konuyu tekrar ele alacağız..

“İç düzen, daha doğrusu düzensizlik de aynı derecede kötüydü. Özgür durumdaki Frank köylüleri öncellerinin, yani Roma kolonlarının durumuna benzer bir durum içine sokulmuşlardı. Savaşlar ve soygunlarla yıkılmış krallık iktidarı da onları korumak için çok güçsüz olduğuna göre, ya yeni soylular sınıfının, ya da kilisenin koruması altına girmek zorundaydılar; ama bu koruma onlara pahalıya maloluyordu. Vaktiyle Gol köylülerinin yapmış buldukları gibi, topraklarının mülkiyetini, bunu onlara değişik biçimler altında, ama her zaman hizmet ve vergi yükümlülüğü karşılığında kullanma hakkı olarak veren efendilerine aktarmak zorunda kaldılar; bu bağımlılık biçiminin egemenliği altına girdikten sonra, yavaş yavaş kişisel özgürlüklerini de yitirdiler; birkaç kuşak sonra, artık çoğunlukla serf durumuna gelmişlerdi. Köylülüğün çöküşü ne kadar hızlı oluyordu”. (Engels, a.g.e)

Daha sonra Osmanlı'nın yaşadığı süreci ele alırken bu konuya tekrar döneceğiz ama, şu an yeri gelmişken gene hemen altını çizmeden geçmeyelim. Osmanlı'da, Engels'ten yaptığımız alıntının ilk paragrafında geçen Norman barbarlarının yerini Timur'un Tatar barbarları alır.. İkinci paragraf ise, adeta, Osmanlı'da 16.yy'ın ortalarından itibaren başlayan “yapısal değişim” süreciyle birlikte ortaya çıkan o alt üstlükleri- “Celali İsyanları”nı ve bunların sonunda (bütün o “ayan”larıyla falan) meydana gelen yeni “ademi merkezîyetçi” sistemin oluşumunu anlatmaktadır.. Ama sonuç bizde farklı olur!?

Şöyle özetleyelim: Önce Roma'nın fethi gerçekleşiyor, Büyük Roma-Cermen İmparatorluğu kuruluyor. Kilise-Papa tarafından kutsanan barbar Karl, “Büyük Karl” oluyor! Ama hemen buna bağlı olarak da ikinci aşamaya geçiliyor. Engels'in yukardaki paragrafta anlattığı klasik İbni Haldun diyalektiği yaşanıyor. Tam bu arada da kuzeyden Norman barbarları geliyor, yeni bir Tarihsel Devrim dalgası kaplıyor Avrupa'yı. Merkezi krallık, işin başında zaten egemenliği kiliseyle paylaştığı için, iyice zavallı duruma düşüyor. İktidarsız iktidar haline geliyor. Bu ise eski Dirlikçilerin- Vasalların işine geliyor. Bunlar mevcut durumdan kendi çıkarları için yararlanıyorlar! Feodal beylikler haline geliyorlar. Yani, görünüşte gene krallarına bağlı Vasallar olarak kalıyorlar, ama gerçekte kendi bölgelerinin egemenleri haline geliyorlar. İşte tablo budur.

Dikkat(!) gene hemen altını çizme ihtiyacını hissediyorum; varılan bu noktanın Osmanlı'nın Timur sonrası yaşadığı o “fetret devrine” denk geldiğini söylemiştik. Bunun ne anlama geldiğini ilerde Şeyh Bedreddin isyanını ele alırken de göreceğiz.¹² Gerçekten de, görünüşe bakılırsa herşey aynen Osmanlı'nın yaşadığı süreç gibidir; ama sonuçlar farklı olur, neden acaba? Avrupa bu sürecin sonunda “ademi merkezîyetçi” feodal bir düzene geçerken, neden ve nasıl, Osmanlı “sil baştan” yeniden merkezîyetçiliğe döner-dönmeyi başarır?..

“Cermenler Avrupa'yı gerçekten yeniden canlandırmışlardı. Bu yüzden, Cermanik dönemdeki devletlerin yıkılışı Normanlara ve Serazenlere uyruklaşmayla değil, toprak dirliklerinde feodaliteye doğru bir gelişmeyle sonuçlandı.. Ama Cermenlerin, cançekişen Avrupa'ya üfürdükleri gizemli güç neydi? Şoven tarihçilerimizin bize anlattıkları gibi bu, Cermanik topluluğun içinde varolan mucizevi bir erdem miydi? Hiç de değil. Cermenler, özellikle o çağda çok yetenekli ve canlı bir gelişme içinde bulunan Aryen bir soydu. Ama Avrupa'yı gençleştiren onların özgül ulusal nitelikleri değil, yalnızca barbarlıkları, gentilice örgütlenmeleri idi.

¹² Şeyh Bedreddin isyanı-hareketi, hiçbir zaman, öyle sadece ilkel komünal toplum özlemi içinde olan, tasavvufa bağlı, halâ devleti kurucu iradenin yönlendirici etkisi altında bulunan yoksul köylülerin hareketi değildir; bu işin bir yanı. Madalyonun öteki yanında ise, toprakları ellerinden alındığı için isyana destek veren Sipahilerle, özellikle Balkanlarda, merkezi yönetimden-merkezîyetçilikten hoşnut olmayan-ademi merkezîyetçi bir düzen arayışı içinde bulunan feodal toprak sahipleri yer alırlar. Nitekim, daha sonra Devlet bunlara vaadlerde bulunarak, bunlara, topraklarının geri verileceği güvencesini vererek bunları isyana destek vermekten vazgeçirir..İsyanın yenilgiye uğramasının en önemli nedenlerinden birisi de bu olur zaten..

Cermenlerin kişisel değer ve yiğitlikleri, ve özgürlük eğilimleri ve her kamu işini kendi işi gibi gören demokratik içgüdüleri, uzun sözün kısası, Romalıların yitirmiş buldukları, ve Roma dünyasının balçığıyla yeni devletler yapmaya ve yeni ulusal özellikler geliştirmeye yetenekli bütün nitelikler- eğer bunlar barbarlara ilişkin gentilice örgütlenmenin belirleyici çizgiler değilse neydi? Eğer onlar, tek-eşliliğin eski biçimini altüst ettilerse, eğer erkeğin aile içindeki egemenliğini yumuşattıysa, eğer kadına, klasik dünyanın hiç görmemiş bulunduğu çok yüksek bir durum sağladılarsa, onları bütün bu işleri yapmaya yetenekli kılan şey, barbarlıkları, gentilice töreleri, analık hukuku çağının halâ canlı kalan mirasları değilse neydi? Cermenlerin Roma dünyasına dirimsel güç ve canlandırıcı tohum olarak aşıladıkları tek şey barbarlık idi. Gerçekte, cançekişen uygarlık yüzünden acı çeken bir dünyayı gençleştirmeye, yalnızca barbarlar yeteneklidir". (Engels, a.g.e)

Ne dersiniz, acaba Cermenlerin sahip oldukları, halâ tükenmemiş olan o barbarlık ruhu Osmanlı da -Türklerde- çoktan kaybolup gittiği için mi işler bizde farklı gelişti? Eğer öyle ise, bu neden böyle olmuştur? Bu konuyu da gene daha sonra tekrar ele alarak incelemeye çalışacağız, ama şimdiden şunu söyleyelim ki, bence, esasa ilişkin olarak iki nedeni var bunun:

Birincisi açık, coğrafya..Cermenlerin içinde yaşadıkları coğrafyayla Türklerin içinde yaşamak zorunda oldukları coğrafya arasındaki farklılık.

İkincisi de, antika medeniyetlerle olan ilişki-onlardan etkilenme biçiminin farklı oluşu..

Unutmayalım, Cermenler sadece Roma'yla ilişki-etkileşim içinde iken Türkler, hem Roma'yla -Bizans'la- hem de, İslam aracılığıyla bütün bir Orta Doğu'yla, Mezopotamya'nın antika medeniyetleriyle, hatta daha da ötesi, antika Çin ve Hind medeniyetleriyle bile ilişki-etkileşim içinde bulunuyorlardı. Roma'yla ilişkilerin derinliğine bağlı olarak Avrupa'da bir İngiltere ile kara Avrupası arasındaki gelişme süreçlerinin bile ne kadar farklı olduğuna bakarsak bunun ne anlama geldiği daha iyi anlaşılır. Sorarım size, kapitalizm neden İngiltere'de daha önce gelişebilmiştir? Neden Kara Avrupası Orta Çağ'ın karanlıkları içinde debelenip dururken İngiltere'de atı alan Üsküdarı geçebilmiştir? "Merkeziyetçilik" deyip duruyoruz, nedir o "merkeziyetçiliğin" ardında yatan? Tanrı adına el konulan o "merkezin" bütün o antika Doğu'da ve bizde Tanrının yeryüzündeki gölgesi-temsalcisi konumunda olan o Sultanlarla-Padişahlarla kişileşmesi bir tesadüf müdür?

NEDEN FEODALİZM

Burada altı çizilmesi gereken bir nokta da şudur: Örneğin, Osmanlı Devleti kurulmadan önce Anadolu'da da birçok beylikler vardı. Ya da, 1402-Ankara Savaşından sonra, Timur'un orduları Yıldırım Beyazıt'ın Osmanlı ordularını perişan ettikten sonra, Anadolu'da da gene merkezi bir yapı falan kalmamıştı, ve her tarafta bir sürü otonom proto-feodal yerel yönetimler ortaya çıkmıştı. Ama buna rağmen, gene de, Anadolu'da, Ortaçağ Avrupa'sındakine benzer bir feodalite -ademi merkeziyetçi bir yapı- oluşmamıştır; neden? Osmanlı barbarları Cermen barbarlarından daha mı az "barbardılar"! Cermenlerin Avrupa'ya getirdikleri "ruhu" Osmanlılar Anadolu'ya getirememişler miydi? Yoksa, bu ruhu kemiren, onu içdiş eden antika medeniyet virüsü Osmanlıyı daha mı fazla kuşatmıştı?..

Görüldüğü gibi olayın birçok boyutu var. Önce o "beyliklerden" başlayalım: Herşeyden önce, Anadolu'daki beyliklerle, Avrupa'daki beylikler (daha sonra feodaller haline gelen Vasallar'ın egemenlik alanları) aynı değildir. Bir kere, Anadolu'daki beyliklerin varoluş gerekçesi Osmanlı değildi. Osmanlı da onlar gibi bir beylikli işin başında. Bunlar, daha sonra Osmanlı tarafından zorla ele geçirilmişler, Osmanlı'nın yükselişiyle daha önce var olan egemenliklerini kaybetmişlerdi. Yani, Osmanlı zorla-kuvvet kullanarak onları kendisine bağlı tutuyordu. Üstelik bu bağımlılığın koşulları da gittikçe zorlaşıyordu. Osmanlı Timur'un karşısında tökezleyince herkes kendi hesabını yapmaya başladı.

Timur'un ise zaten Anadolu'da uzun süre kalmaya niyeti yoktu. Bunu da açık açık söylüyordu. Nitekim Osmanlı'ya da anlaşma teklif etmişti. Eğer Osmanlı dik kafalılık etmeseydi Timur'u başına bela etmeyebilirdi. Timur'un gözü Asya'da idi. Hindistan'a kadar uzanan bir imparatorluğun peşindeydi o. Bu nedenle, Anadolu'daki beylikler Timur'un gelişini kendileri için bir kurtuluş olarak gördüler. Timur Osmanlı'yı yenerek saf dışı bırakınca, nasıl olsa çekip gideceği için bu zaferin meyvaları onlara kalacaktı. Timur için önemli olan Doğu-Batı ticaret yolunun açık olmasıydı. Bu konuda ona Osmanlı'nın vermediği garantiyi vererek kendi egemenliklerini kurtarabilirlerdi.

Ama sadece bu da değil. Bir diğer farklılık da şöyle: Evet, Cermenler kentsiz bir toplumdur. Yani Roma'yı kuşatan kır kentsizdi. En fazla, bazı barbar şeflerin şatolarıyla, bunların etrafındaki birkaç binadan başka kent görünümü verecek bir yoğunluğa raslamak mümkün değildi bu kırdaki. Osmanlı'nın Kayı boyu gibi diğer Türk aşiretleri-beylikleri de Cermenler gibi kentsiz-göçebe toplumlardı. Onlar da, aynı Cermenler gibi, "daha yeni yerleşmişlerdi" toprağa (aslında buna tam olarak yerleşmek de denemezdi, yazın dağlarda, kışın aşağılarda-kışlaklarında yaşayan "konar göçer" bir toplumdur onlar da). Ama onların yerleştikleri coğrafya, yani Anadolu farklıydı. Anadolu, Cermenlerin yerleştikleri coğrafya (Avrupa) gibi "kır" değildi. Binlerce yıldan beri bir sürü medeniyete beşiklik etmişti. Şehirleşmiş bir coğrafyaydı burası. Zamanla, bu şehirlerle birlikte doğan medeniyetler yıkılmış olsalar da, bu şehirler gene de, şu ya da bu egemenlik biçimi altında varlıklarını sürdürmüşlerdi. **Böylesine kentleşmiş bir bölgede yaşayan ve buraları ele geçirmeye çalışan barbarların, dur durak bilmeden, bütün bu coğrafyayı ele geçirme işini sonuna kadar götürmeleri gerekiyordu. Her şehir -beylik- başlıbaşına bir rakipti bu coğrafyada. Ve siyasi bir birliğin sağlanabilmesi için de mutlaka merkezi bir otoritenin oluşması gerekiyordu. Doğu ile Batı arasındaki ticaretin anayolu olan Anadolu'nun, merkezi bir otorite tarafından kontrol altında tutulması şarttı. Yani, Anadolu öyle, feodal "ademi merkezîyetçi" bir yapı tarafından paylaşılarak yenilecek cinsten bir pasta değildi! Geçen ticaret kervanlarından her derebeyinin-bey'in bir vergi aldığını düşünün, arada bir de haydutları-korsanları hesaba katarsanız, hiç oluru yoktu bu işin. Böyle bir ortamda ticaret falan yapılamazdı. Tek bir devletin, tek bir güvenlik gücünün kontrolü altında olmalıydı herşey. Ucuz, ve güvenli bir ticaretin tek koşulu buydu. Ve bu da mümkündü. Bileği güçlü olan bu işi başarıyordu zaten. Aslında Timur'un kafasında olan da buydu. Osmanlı'ya dedi ki, sen Anadolu'yu kontrol et, ama belirli bir sınıra kadar, ben de daha ötesini, böylece Doğu-Batı ticareti ikimizin denetimi altında daha verimli olur, sen de kazanırsın ben de. Osmanlı bunu kabul etmedi.¹³**

Ortaçağ Avrupası ise bambaşka idi. Bambaşka bir coğrafyada, başka bir tarihi gelişim sürecinin sonunda, siyaset de farklı biçimlerde oluşuyordu. Burada, Anadolu'daki gibi merkezi, güçlü, herşeyi elinde tutan bir devletin ortaya çıkmasına, herşeyden önce zaten Kilisenin siyasi otoriteden ayrı bir kurum olarak varlığı engeldi. Evet Kilise barbar kralları kutsuyor, onları destekleyerek, onların güçlenmelerini istiyordu, ama bu işin sınırını da çok güzel ayarlıyordu. Hiçbir zaman, Anadolu'daki gibi, herşeye kadar bir merkezi otoritenin oluşmasına olanak tanımıyordu Kilise. Çünkü, hiç belli olmazdı, güvenilmezdi bu barbarlara! Bir de bakardın, Tanrı adına yetki bizdedir deyiverir, Kilisenin kontrolünü de ellerine alırlardı! Zaten bunu yapmaya yeltenenler de olmamış değildi içlerinde. Bu nedenle, Kilise daha işin başından işi sıkı tuttu. Ve öyle oldu ki, Cermenler Roma'yı fethedipte, büyük Roma-Cermen İmparatorluğu'nu kurduktan sonra bile Kilise gücünü hiçbir zaman yitirmedi. Perde arkasında bir güç odağı olarak varlığını hep sürdürdü. Bütün Hıristiyan alemi için tek bir otorite olarak Papalık yeterdi. Önemli olan, dini birleştirici güçtü. Bu şemsiyenin altında varsın irili ufaklı birçok güç odakları olsun. Daha işin başından itibaren Kiliseyle işbirliği halinde olan fatih barbar şefler, zaten baştan itibaren iktidarı Kiliseyle paylaşmış oldukları için, sınırlı bir

¹³ Togan, A. Z. V. (1970). "Umumi Türk Tarihine giriş." Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

güce sahiptiler, Kiliseye karşı çıkacak, onu kontrol altına alacak güçleri yoktu. Roma'nın yıkılmasından sonra kurulan yeni denge durumu bu temel üzerine yükselmişti.

Hele Norman akınlarından sonra, asıl hedefin bu yeni barbarları da medenileştirmek olduğu bir dönemde, Kilise açısından, diğer Cermanik kralcıkların, ya da derebeylerinin birbirleri üzerinde egemenlik kurma çabalarının hiç affedilir yanı yoktu. Bu türden çabalar Norman barbarları için kötü örnek olabilirdi. İşte Ortaçağ Avrupasında feodalizmi geliştiren ortam böyle bir ortamdı. Krallara karşı feodalleri, feodallere karşı da kralları desteklemek Kilisenin temel politikasıydı.

Ama sadece Kilisenin politikası mı böyleydi? Avrupa'da politika sahnesinde yer alan bütün güçlerin politikaları hep bu dengeye dayalıydı: Kral, feodallere karşı Kiliseyle işbirliği yaparken, Kiliseyi Avrupa'nın en büyük mülk sahibi feodal haline getirmişti. Feodaller de bazen krala karşı Kiliseyle, bazen de Kiliseye karşı kralla işbirliği yaparak ayakta kalabiliyorlardı. Ve bu, gücün dağılması olayı, herkesin çıkarınaydı. Çünkü herkes, kendi varlık şartını bu dengeler içinde buluyordu. Nitekim daha sonra sivil toplumun-burjuvazinin doğuşu da gene aynı ortamın ürünü olmuştur. Osmanlı'nın Anadolu coğrafyasıyla etkileşmesi merkezileşme sonucunu verirken, Cermenlerin Roma'yla etkileşmesi feodalizm sonucunu veriyordu.

FEODALİZM NEDİR-BİLİŞSEL TOPLUM BİLİMİ VE FEODALİZM

Bir Tarihsel Devrim gücü olan Cermen barbarlarıyla antik Roma arasındaki etkileşmeleri ve bu etkileşmelerin sonunda ortaya çıkan sonuçları gördük. Etkileşme sonucunda ortaya çıkan ürün, yani feodal toplum bir sentezdir. Roma'nın köleci üretim ilişkileriyle Cermenlerin aşiret ilişkilerinin etkileşmesinin SONUCUDUR..

Sistem Teorisi açısından ele aldığımız zaman,¹⁴ feodal toplum, feodal bey (A) ile serf adı verilen köylüler (B) arasında, feodal üretim ilişkilerinden oluşan bir (AB) sistemidir. Hiyerarşik bir şekilde örgütlenmiş bulunan bu sistem bir bütün olarak ele alınırsa, en tepede, en büyük feodal bey olan Kral bulunur. Ama Kral sadece en büyük feodal bey olmakla kalmaz, o, aynı zamanda, sistemin merkezi varoluş instanzını temsil eden unsurdur da.

Sistem, özünde “ademi merkezîyetçidir” ve “feodal beylikler” adı verilen bir çok alt sistemlerden oluşur. Daha önce, kendi içlerinde aynı yapısal özellikleri taşıyan bu alt sistemleri de, sistemin dominant kutbu olan bir feodal bey (A) ve ona bağlı serflerden (B) oluşan bir AB sistemi şeklinde ele alabileceğimizi söylemiştik. Almandada “Kronvasall” denilen bu feodal beyler, feodal toplum hiyerarşisinde Kraldan sonra gelen en önemli kişilerdir. Ama duruma göre, bir “Kronvasall'ın” başında bulunduğu bu alt sistemler de, gene aynı ilkelere göre, kendi içlerinde daha küçük alt sistemlere -feodal beyliklere- ayrılabilirlerdi. Yani bir “Kronvasall” da kendi altında bir “Vasall” atama yetkisine sahipti. Ama, aynı yetkiyi bir Vasall kullanamazdı artık.

Her alt sistem ancak içinde bulunduğu üst sisteme karşı sorumluydu. Örneğin, bir Vasall için onun bağlı olduğu feodal bey kendi Kronvasall'ı idi, onun Krala karşı hiçbir sorumluluğu yoktu. Bu durumda, Krala direkt olarak bağlı olanlar sadece Kronvasall'lardı.¹⁵

¹⁴ www.aktolga.de 4.Çalışma

¹⁵ Bu nokta çok önemlidir. Önceleri bütün Avrupa kıtasında geçerli olan bu kural, daha sonra İngiltere'de, Sicilya'da ve Fransa'nın kuzeyindeki Norman istilasına uğramış bölgede ortadan kaldırılmıştır.

Her alt sistem kendi içinde otonom bir yapıya sahipti. Sistemi dışı karşı temsil eden feodal bey, sistemin Krala karşı olan feodal bağlılığını da kendi şahsi varlığıyla temsil ediyordu. Ortada yazılı bir anlaşma falan yoktu. Bir el sıkışma töreni ve verilen sözlerle bitiyordu herşey. Ama buna rağmen, tarafların birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları çok açıktı. Kral, herşeyden önce bir üst koruyucu şemsiye rolünü oynarken, feodal bey de savaş zamanı orduya belirli bir miktar asker göndermekle yükümlü idi. (Üç aşağı beş yukarı, 1808'de merkezi yönetimi "Sened-i İttifak"ı imzalamaya zorlayan bizim ayanların-derebeylerinin istedikleri de böyle bir düzenden başka birşey değildi zaten!..)

Sistemin dominant-egemen unsuru olan feodal bey, kendi beyliğinin sınırları içinde tek egemen unsurdu, bu alanda Krala ait bütün yetkilere sahipti. Adalet mekanizmasının kurulması ve işletilmesinden, gümrük sistemine, vergi sisteminden, silahlı güç oluşturmaya kadar bütün yetkiler onun elindeydi.¹⁶

Feodal bey genellikle, kendisine ait toprakların savunma açısından uygun bir yerinde, etrafı surlarla, ya da su kanallarıyla (hendek) çevrili bir şato'da otururdu. Serf adı verilen köylüler de çalıştıkları tarlaların yakınında bulunan kulübemsi evlerde otururlardı.

FEODAL ÜRETİM İLİŞKİLERİ

Bir **(AB)** sistemi olarak tanımladığımız feodal toplumda feodal bey ile serfler arasındaki üretim ilişkilerine gelince: toprağın ve üretim araçlarının sahibi tabii ki feodal beydi. Bu bey, serf adı verilen köylülere işlemleri için belirli bir miktar toprak veriyor, bunun karşılığında da, her yıl elde edilen ürünün büyük bir kısmını onlardan alıyordu. S erf, daha önceden tesbit edilen bu ürünü çıkarmak ve beye teslim etmek zorundaydı. "O yıl havalar iyi gitmemiş" yada "ürün az olmuş" yoktu! Böyle bir durumda, belirli bir süre gene beye ait işlerde zorunlu olarak çalışarak borcunu ödemek zorundaydı. S erf toprağa bağlı olduğu için bulunduğu yeri bırakıpta başka bir yere gidemezdi. Atacağı her adım için beyden izin almak zorundaydı. **Köleden tek farkı, onun sınırlı "özgürlüğü" anlamına gelen, kendisine ayrılan toprakta çalışıyor olmasıydı. Bütün bunlara karşılık, feodal bey de onları, yani kendi serflerini-köylülerini korumakla yükümlüydü.** (Dikkat; buna benzer bir yapı bizde de Celali İsyancıları sonucunda meydana gelen kaos ortamının sonucu olarak oluşmaya başladı. Bütün bunları daha sonra göreceğiz.. Şimdilik şuna işaret etmekle yetinelim ki, Osmanlı'da 17.yüzyıl başlarından 19.yüzyıl başlarına kadar gelişen süreç bir tür Osmanlıya özgü feodalleşme-derebeyleşme sürecidir. 1808 'de II.Mahmut'u Sened-i İttifak'ı imzalamaya mecbur eden o ayanlar, bu süreç sonunda artık ademi merkezileşen sistemin taşra temsilcilerinden başka birşey değildi..ama sonra ne oldu, "devrimci" Osmanlı Devleti'nin "ilerici" Padişah'ı II.Mahmut bir "toprak reformu" yaparak "Müsadere" yoluyla bunların elindeki o toprakları alıp devletleştiriverdi.. ve halka dağıttı!. Feodalleşme süreci engellenmiş Devlet parçalanmaktan kurtulmuştu! İşte bizdeki "solcuların" sahip çıktıkları Devletin o "anti feodal" ilerici geleneği buralara dayanır!.. Böyle bir coğrafyadan, böyle bir coğrafyanın "solcularından" daha ne bekliyorsunuz ki!. "Solcular" bir yana, her fırsatta kafası kesilen ve darmadağın edilen o ayanların-Müslüman mahalli liderlerin bugünkü uzantıları bile Devletin karşısında nasıl hala boynu bükük haldeler baksanıza! Tarih boyunca kendilerine kan kusturan o Devlete nasıl sahip çıkmaya, onu kutsamaya çalışıyorlar baksanıza!..)

İşte, feodal toplumda üretim süreci içinde oluşan ve sistemi bir arada tutan bu "üretim ilişkileri"dir ki, sistemin kendi içinde sahip olduğu BİLGİ hazinesinin kaynağı da bunlardır (biz bunları, feodal toplumun yaşam bilgileri anlamında feodal kültür kavramıyla ifade ederiz). Toplumsal DNA'lar olarak ifade ettiğimiz şeyin özü de bundan

¹⁶ Daha sonra, Osmanlı sistemiyle aradaki farkı açıklarken bu konuya tekrar döneceğiz.

ibarettir. Çevreden gelen informasyonlar bu bilgilerle değerlendirilir-işlenir ve sistem kendini üretir..

AMA BU SÜREÇ, SİSTEMİN KENDİ NESLİNİ ÜRETME SÜRECİDİR DE! YANI, YENİ OLAN DA, DAİMA, ESKİDEN BERİ VAROLAN KENDİNİ ÜRETİRKEN ONUN İÇİNDE OLUŞUR VE DİYALEKTİK ANLAMDA ONUN İNKARI OLARAK ÜRETİLİR..

Her toplum, çevreyle etkileşerek, kendini (kendi varoluş instanzını, nefsi'ni) üretirken, aynı zamanda, kendi neslini, yani kendinden sonra gelecek olan toplum biçimini de üretir. Bu, insanların iradelerinden bağımsız objektif bir oluşumdur. Tıpkı bir çocuğun ana rahmine düşerek oluşması gibi, yeni toplum da, daima, eskinin, var olanın diyalektik inkârı olarak onun içinde oluşur, gelişir. Ve doğana, kendi ayakları üzerinde durarak, bağımsız bir sistem haline gelene kadar da, bir çocuğun aradaki göbek bağıyla annesine bağlı olup, ondan beslenmesi, onun bir parçası olarak var olması gibi, eskinin içinde var olur, gelişir.

Yeni bir toplum, hiçbir zaman, eski toplumun (var olan sistemin) içindeki bir sınıfın güçlenerek, egemen-dominant olan sınıfı altetmesiyle, onun yerine kendi egemenliğini kurmasıyla gerçekleşmez! Tarihin hiçbir döneminde böyle bir geçiş-"devrim"(!)- olmamıştır!. Ne sınıfsız toplumdan sınıflı topluma geçiş, ne de sınıflı toplumların bir biçiminden diğer biçimine geçiş bu şekilde gerçekleşmemiştir. Sınıfsız toplumdan sınıflı topluma geçerken sınıflı toplum güçlerinin yüzyıllar boyunca sınıfsız toplum çerçevesi içinde nasıl usul usul geliştiklerini biliyoruz. Bu süreç boyunca, sınıfsız toplumun içinde gelişen sınıflı toplum unsurları, var olan sistemin içinde, onun bir parçası olarak gelişmişlerdir.

Bu durum, feodal toplumdan kapitalizme geçerken de böyledir . Yani, kapitalizmin güçleri olan burjuvazi ve işçi sınıfı da, önce feodal toplumun içinde, bu sistemin bir parçası olarak gelişmişlerdir; yeninin eskinin içinde, onun diyalektik inkârı olarak gelişmesi sürecidir bu da. Yoksa, kapitalizmin güçleri, sistem olarak feodal topluma ait, BU ANLAMDA "onun içinde onun zitti olarak varolan" güçler değildir! Feodal toplumun belli başlı güçleri feodal beylerle serflerdir. Feodal toplumla, onun bağrında gelişen kapitalizmin güçleri arasındaki ilişki bir anneyle onun karnında oluşan çocuk arasındaki ilişki gibidir. Evet, anne ve çocuk bir noktaya kadar bir arada varoluyorlar, ama onlar, son tahlilde farklı DNA lara sahip farklı sistemlerdir.

FEODAL TOPLUMUN ANA RAHMİ: KENT'İN DOĞUŞU, GELİŞİMİ

Feodal toplumun içinde kapitalist toplumun doğuşu ve gelişimi, kent'lerin oluşumuna ve gelişimine paralel olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle işe, Ortaçağ Avrupa'sında, "kentsiz toplumun" bağrında kent'lerin nasıl oluştuğu ve geliştiğiyle başlayacağız.

Alman Krallığı'ndaki ilk kentler (Köln, Trier, Mainz, Worms, Augsburg, Passau, Regensburg) İsa'dan önce 1.yüzyıla, İsa'dan sonra 3.yüzyıl arasında Romalılar tarafından Tuna (Donau) nehrinin güneyi ile Ren'in batısı arasında kurulmuşlardır. Ama o zamanlar bu "kentlerin" Romalılar için yabancı topraklar üzerinde askeri bir garnizon, gözetleme, denetleme ve yönetim merkezleri olmanın ötesinde bir anlamı yoktu.

Almanlar uzun bir süre bu türden "kentlere" karşı ilgisiz kaldılar. Ancak ne zaman ki Norman akınları başladı ve tarlaları, evleri yakıldı, yıkıldı, yağmalandı, yüksek duvarların arkasındaki korunaklı yerlerin önemini ancak o zaman anlamaya başladılar. Fakat Ortaçağ'da kentlerin kuruluşunun esas nedeni kentin yüksek duvarlarının insanlara sağlayacağı güvenlik değildir tabii! Eğer kentleşme olayı feodal beylerin de işine gelmeseydi, ne kent kurulurdu ne de birşey. Çünkü, feodaller zaten şatolarının kalın duvarlarının arkasında güvenlik

içindeydiler. Ve onların izni-girişimi olmadan da böyle birşey mümkün olamazdı. Feodal beyleri kentlerin kurulmasına öncülük etmeye zorlayan asıl neden onların kendi çıkarlarıdır.

Ticaret, yani üretilen malların ülkeler ve bölgeler arasındaki değişimi, eskiden, Antik Çağ'dan beri vardı. Ancak yaygın ve gelişmiş değildi. "Kentsiz toplum" Avrupa insanların alım gücü fazla olmadığından, ticaret de ona göre idi. Ne zaman ki, feodal beyler, soylular ortaya çıkmaya başladılar, belirli bir servet birikimine bağlı olarak, bunların alım güçleri ve istekleri de gelişti. Pahalı ipek kumaşlar, mücevherler, baharatlar ve buna benzer birçok ürünler için bir pazar oluştu. Ama bunun için de, uzak ülkelerden gelen tüccarların rahatça ticaret yapıp iş bağlantıları kurabilecekleri, güvenli ticaret merkezlerinin oluşması gerekiyordu.

Ama sadece ticaret açısından da değil, kentlerin kuruluşu feodal beylerin ve kralların uzman kişilere olan ihtiyaçları açısından da önemliydi. Feodal beyin çevresindeki birkaç zanaatkar yeterli olmuyordu artık. Daha bunun gibi birçok neden de bunlara eklenince, "kentsiz toplumda" kentleşme için düğmeye basıldı.

Bir kent'in kurulması için karar verme yetkisi, geleneklere göre, Kral'a ait olduğu halde, pratikte feodal beyler ve Kilise o kadar güçlüydüler ki, Kral'a hiç danışma gereğini bile duymadan, bunlar da, kendi egemenlik alanları içinde, kentlerin kurulması için karar verebiliyorlardı. Çünkü, zengin tüccarların da yerleşmesiyle canlılık kazanan bu türden merkezlerin oluşması, kentin kurulduğu bölgede egemen olan güç için çok elverişliydi. Bunun herşeyden önce kent kurucu Kral, feodal bey ya da Kilise açısından büyük bir ek gelir kaynağı olma yanı vardı. Kent kurucu egemenler hem ihtiyaçlarını gidermiş olacaklar, hem de bir ek gelire sahip olacaklardı. Ayrıca, askeri ve idari açıdan, geliş gidişlerin kontrol altına alınması açısından da önemliydi kentler.

BİR KENT NASIL KURULURDU

Kral, bir soylu ya da Kilisenin önemli bir kişisi tarafından, ihtiyaç duyulup da, uygun bir yer bulunduğu zaman, oraya bir kentin kurulması için, hemen, içinde bu kenti çekici hale getirecek ayrıcalıkların da bulunduğu bir kararname çıkarılır, bu işi gerçekleştirme görevi de, genellikle, feodal hiyerarşide daha alt sıralarda bulunan bir soyluya verilir. Kentin kurulacağı alan genellikle 20 hektar olurdu. Kent kurucuları, ellerinde ölçme aletleriyle gelirler, ölçerler biçerler, kurulacak kentin bir planını yaparlardı. Merkezde bir pazar yeri, bunun yanında kilise vs. gibi. Kentin kuruluşu için ideal olanı, amaca uygun boş bir araziydi. Ticaret yollarının kavşak noktaları, karayollarının tehlikeleri açısından, mümkünse, nehir taşımacılığına en uygun yerler öncelik taşınırlardı. Ama pratikte, bir şatonun yakınında olmak, Kilise açısından önemli olan bir yerde bulunmak da bir kentin kuruluşu açısından önemli oluyordu. Kent kurucu kişiler, daha kentin kuruluş çalışmaları başlar başlamaz ellerindeki kuruluş kararnameyi heryere asarak kenti çekici hale getirmeye çalışırlardı.

Bir örnek olarak Freiburg kentinin kuruluşu için Herzog Konrad von Zähringen'in yayınladığı kararnameyi ele alalım:

"Herkesçe bilinsin ki, ben Konrad, 1120 yılında, mekânım Freiburg'da bir pazar yeri (Marktsiedlung-kent) kurmaya karar verdim. Birçok saygıdeğer tüccarla yaptığım görüşmeler sonucunda onlara bu işe başlamaları için izin vermiş bulunuyorum.

Bu pazar yerinde (kent'te) her tüccarın, üzerine kendi evini de yapabileceği, kendisine ait bir yeri olacaktır. Buna karşılık da, bunlar bana ve benden sonra gelecek olan temsilcime yılda bir Şilin (Schilling) ödemekle yükümlüdürler. Onların (tüccarların) tarafımdan kabul edilen ve herkesçe bilinmesini istediğim hakları şunlardır. Herkes bunları hafızasında tutabilsin, bu tüccarlar ve onların gelecekteki mirasçıları, bana ve gelecekteki benim temsilcilerime karşı

bu haklara sahip olduklarını iddia edebilsinler diye bunları bir kararnameyle (Urkunde) ilan ediyorum:

1. Pazar yerimi (kenti) ziyaret etmek isteyen herkese bölgemde güvenli bir seyahati garanti ediyorum. Herhangi bir kişiye bir saldırı olur ve o soyulursa, eğer saldıranın kimliği tesbit edilir de bana bildirilirse çalınan parayı geri alacağımı garanti ederim. Yok eğer hırsızlar bulunamıyorsa ben kendim ödeyeceğim.
2. Eğer vatandaşlarımdan (kentli vatandaşlar kastediliyor, bürger'ler) biri ölürse, onun sahip olduğu herşey bütün haklarıyla beraber çocuklarına ve karısına kalacaktır.
3. Kent'te ikamet eden herkes halkımın sahip olduğu bütün haklardan eksiksiz yararlanabilecektir. Bu kişiler, hiçbir sınırlama olmaksızın otlaklardan, su kaynakları ve ormanlardan yararlanabileceklerdir.
4. Bütün tüccarları gümrükten muaf tutuyorum.
5. Hiçbir zaman, vatandaşlarımdan rızası olmadan kente yeni bir vali, ya da din adamı tayin etmeyeceğim. Vatandaşların özgür iradeleriyle seçtikleri kişilerin bu görevlerini onaylayacağımı garanti ederim.
6. Eğer vatandaşlarımda herhangi bir nedenle bir uzlaşmazlık çıkarsa, bu konuda ben ya da diğer bir görevli tarafından keyfi bir şekilde karar verilmeyecektir. Bu konuda herkese Freiburg kenti kuralları gereğince adil bir mahkemede yargı garantisi veriyorum.
7. Eğer bir kişi ihtiyaçtan dolayı sahip olduğu şeyleri satmak isterse, gerekli satış vergisini ödediği takdirde buna kimse engel olmayacaktır.

Bu sözlerin lafta kalmadığını, herkesin bunlara inanması gerektiğini, benden sonra gelecek temsilcilerim tarafından da bu hakların güvence altında olacağını ispat etmek için, yönetimden en güvenilir oniki kişinin şahitliğine başvuruyorum. Böylece, herhangi bir gerekçeyle bu hakların geriye alınamayacağını garanti etmiş oluyorum".¹⁷

Bu kararnameyle (Urkunde) Herzog Konrad kent'te ikamet edecek tüccarlarla bir anlaşma imzalamış oluyordu. Bu anlaşmada kent'in kendi yönetimini kendisinin seçmesini kabul ediyor, tüccarları gümrükten muaf tutuyor, onların feodal beye ait otlaklar, ormanlar, akarsular vs. gibi ortaklaşa kullanılan arazilerden yararlanabileceklerini bildiriyor, en önemlisi de, herkesin mal ve can güvenliğini garanti ediyor, kentte oturan vatandaşların miras hakkını tanıyordu. Kısacası, kenti-pazaryerini çekici hale getirmek için ne gerekiyorsa onun yapılacağı sözünü veriyordu.¹⁸

Ortaçağ'ın karanlıkları içinde, feodal zulmün kol gezdiği bir ortamda böylesine bir serbestlik ve hareket kabiliyeti müthiş çekici birşeydi. Ama tabii Herzog Konrad'ın da belirttiği gibi, bu haklar sadece kentte oturan vatandaşlar içindi. Feodal beye bağlı olan serflerin bunlardan yararlanma hakları yoktu. Ama gene de bir kapı açılmıştı. 12 ve 13. yüzyıllarda fırsatını bulan birçok kişi bulunduğu yerden kaçıp bu kentlere sığınmaya başladılar. Kent yönetmeliğine göre, eğer bir kişi bir yıl ve bir gün izini kaybettirir ve kentte ikamet ederse, ondan sonra beyi onu geri alamıyordu; o artık o kent'in koruyucu kanatları altına girmiş bir "bürger" (vatandaş) sayılıyordu. Bu süreç, serflerin buldukları yerlerden kaçarak kentlere sığınmaları süreci, haçlı seferleriyle birlikte daha da hızlandı. Haçlı ordularını finanse edeceğimiz diye feodallerin baskıları o kadar artmıştı ki, birçok köylü kurtuluşu kaçarak kentlere sığınmakta buluyordu.

¹⁷ İşte Osmanlıda olmayan! Osmanlıda böyle birşeyin mümkün olmadığını biryana bırakın, birisi tutup-ta böyle bir öneride bulunsaydı bile, hemen devlete karşı komplo hazırlıyor diye kafasını uçurlardı!...

Bir yıl dolmadan yakalanırlarsa vay hallerineydi, ama bir de izlerini kaybettirir de bir yılı geride bırakabilirlerse, onlar artık özgür birer insandılar ("Stadtluft macht frei" (Kentin havası özgürleştirir!).

Herzog Konrad'ın Freiburg kentinin kuruluşuyla ilgili kararnamesini iki nedenden dolayı olduğu gibi aktardık. Birincisi, Ortaçağ'da kurulan bütün kentler için aşağı yukarı aynı koşullar söz konusudur. Yani bu belge "kent" olayını çok güzel anlatıyor. İkincisi de, ilerde Osmanlı Devleti'nin düzenini görürken ve Osmanlı'nın neden kapitalizme geçemediğini ele alırken Konrad'ın bu "Urkunde"si bizim için çok önemli bir kaynak olacaktır. "Osmanlı şehirleri nire, Ortaçağ kentleri nire"!!...

KENT TOPLUMU KAPİTALİST TOPLUM DEĞİLDİR, FEODAL TOPLUMUN ANA RAHMİDİR, KAPİTALİST TOPLUM BURADA GELİŞİR VE BURADAN ÇIKAR..

Konrad'ın Kararnamesinde, "benim kentim", "benim vatandaşlarım" demesine bakmayın siz! Bu belge, feodal sistemin kendi inkârını yaratmasının belgesidir. Tıpkı bir kadının kendi inkârı olan o çocuğu doğurması gibi yani! Feodaller (ya da krallar, kilise) büyük emekler sarfederek kentleri kurarlarken, tabii ki kendi çıkarlarını düşünüyorlardı. Kentin -pazaryerinin- kurulmasıyla herşeyden önce ek bir gelire sahip olacaklardı. Artan lüks tüketim ihtiyaçlarını giderme olanağı bulacaklardı. Kentin kuruluşu, ayrıca, askeri ve idari açıdan da önemliydi. Kendi denetimleri altında, kendi kendini üreten ve yöneten, onlara hiçbir yükü olmayan örgütlü bir güç yaratmış oluyorlardı. Altın yumurtlayan bir tavuktu kent onlar için!..

Kentin kuruluşu, çocuğun ana rahmine düşmesi olayıdır. İlerde doğacak çocuğun (Kapitalist Toplumun) toplumsal DNA'sına ait bütün bilgiler kentle birlikte ortaya çıkmaya başlarlar. Elbetteki embriyonun daha ne gözü bellidir, ne de kaşı, ama göze ve kaşa ait bilgiler oluşmaktadır. Ne kentin tüccarları, ya da zanaatkarları henüz daha burjuvadır, ne de kalfaları, çırakları işçi. Kent, feodal sistemin içinde, onun inkârı olarak doğan; tıpkı ana rahmindeki çocuğun göbek bağıyla annesinden beslenmesi, onun bir parçası olması gibi, feodal sistemden beslenen, bu anlamda da onun bir parçası olan bir oluşumdur. O, yeni toplumun potansiyel gerçekliğini kendi içinde barındıran bir toplumsal tohumdur. Ve bir kere toprağa düştükten sonra da gelişmeye başlar..

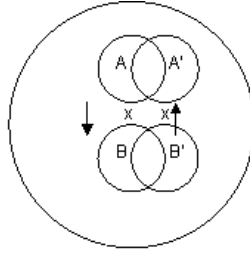
Kentin oluşumu, her ne kadar feodal beyin "iradesiyle" olsa da, bu aslında üretici güçlerin gelişmesinin bir sonucudur. Mevcut üretim ilişkilerinin içine sığamayan üretici güçlerin eski toplumun içinde kendilerine yeni bir yol açmasıdır. Bir devrimdir yani kentin doğuşu. Feodallerin de içinde yer aldıkları sistemin kendi kendini inkârı sürecinin önemli bir kavşak noktasıdır!

Aynı oluşumu, ilkel komünal toplumdan sınıflı topluma geçerken de görüyoruz. Sınıflı toplum da öyle havadan paraşütle inivermemiştir! O da, aynı şekilde, sınıfsız toplum güçlerinin hem onu -farkında olmadan- istemeleriye, bu yönde çaba sarfetmeleriyle, hem de sonra ona karşı çıkışlarıyla birlikte gelişmiştir.

Aynı süreci bugün kapitalist toplum da da yaşıyoruz. Kapitalistler de, aynen feodaller gibi, kendilerini yok edecek (diyalektik olarak yok edecek) süreci kendileri yaratıyorlar. "Devrim" deyince bundan, sistemin içindeki karşıt kutbun (sınıflı toplumlarda ezilen-sömürülen sınıfın) egemen sınıfı altetmesini, onu devirerek onun yerine geçip, kendi iktidarını kurmasını anlayanlar, bütün bunları -bu diyalektiği- ne kadar kavrayabilirler acaba! Onların "devrim" anlayışı, sistemin kendini üretmesi, üretici güçlerin gelişmesi sonucunda daha ileri bir üretim ilişkileri sisteminin ortaya çıkması değildir; sistemin kendi karşıtına-anti maddesine dönüşmesidir!.

Aşağıdaki şekli dikkatle inceleyiniz! Toplumu bir **AB** sistemi olarak düşündüğünüz zaman, devrim, sistemi temsil eden dominant kutbun (**A**'nın), altta güreşen kutup (**B**) tarafından altilmesi olayı mıdır? **B**, **A**'yı altilerek, **A** nın temsil ettiği sistemi yok edip kendi sistemini mi kurmaktadır? Yoksa devrim, **AB**'nin içinden **A'B**'nün doğması olayı mıdır?

Olayı daha da somutlaştırmak açısından şöyle düşününüz: Şekilde **A** feodallerse, **B** de serfler oluyor. Bu durumda devrim, serflerin-köylülerin feodalleri altilerek kendi sistemlerini kurmaları olayı mıdır? Kapitalizm böyle mi doğmuştur? Burjuva devrimi olayı bu mudur? Bir köylü ayaklanması olayı mıdır burjuva devrimi!...

Her şeyin (her AB sisteminin) kendi içinde potansiyel olarak kendi inkârını (A'B') ürettiğinin resmidir!

KENT, ÖRGÜTLÜ BİR TOPLUMDUR

Evet, kentin kuruluş bildirgesi (Urkunde) ya bir kral, bir feodal bey, ya da kilise tarafından hazırlanıyordu. Kentin kuruluşu için düğmeye basan bu üç otoriteden biriydi. Ama bu, bir çocuğun oluşumunda da böyle değil midir! Anne ve babanın her ikisinin de imzası vardır bu işin altında da!. Peki bu, çocuğun onlardan bağımsız bir varlık olduğu gerçeğini değiştirir mi! Bir civciv de yumurtanın içinde, ondan beslenerek, ama onu inkâr ederek, onun diyalektik inkârı olarak gelişiyor mu! İşte kent de böyledir. Hem feodal sistemin içinde, ona bağlı bir kurumdur o, hem de ondan bağımsızdır, onun inkârıdır.

Kent bir organizmadır, örgütlü bir bütündür, bir sistemdir. Elementlerini feodal sistemin içindeki sıradan insanlar oluşturmaz kentin. Kent üyesi olmanın, “vatandaş”-“bürger” olmanın belirli özellikleri vardır. “Vatandaş”, niteliksel olarak, feodalden ve serften ayrı bir insan tipidir. Herşeyden önce, “özgürdür” o. Ama bu “özgürlük” mutlak bir özgürlük anlamına gelmiyor tabii! Tam anlamıyla feodal bağlardan kurtulma anlamına gelmiyor. Çünkü kent, halâ feodal sistemin içindeki bir oluşumdur. Feodalizmden kapitalizme geçiş aralığında, feodal bağlarla kapitalist bağların içiçe geçtiği bir toplum biçimidir kent.

Kent'i bir (**AB**) sistemi olarak ele alırsak, sistemin egemen-dominant kutbunu tüccarlar, büyük zanaat ustaları vb. oluştururlar. Bunların yanında çalışan kalfalar, çıraklar, işçiler de sistemin diğer kanadını meydana getirirler. Her unsur kendi içinde örgütlüdür. Bu örgütlere de “Lonca” adı verilir. Örneğin tüccarların ayrı bir örgütü (Lonca'sı) olduğu gibi, aynı şekilde, her zanaat dalının da, içinde örgütlü olduğu kendi Loncası bulunurdu. Kent yönetimi ise, “vatandaşların” özgür iradeleriyle seçilen kişilerden oluşurdu. Vatandaşların iradeleri her ne kadar “özgür” olsa da , tabii büyük tüccarların ve ustaların bu iradenin oluşmasındaki payı belirleyiciydi!.

Çok kalın hatlarıyla, bir kentin örgütlü-yapısal varlığının nasıl oluştuğunu gördük. Kent içindeki ilişkilerin Bilişsel Toplum Bilimi açısından incelenmesi, bu yarı feodal-yarı kapitalist ilişkilerin açıklanması, başlıbaşına ayrı bir çalışma konusudur. Bu çalışmanın kapsamı ve amacı açısından bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz konu başka.

KENT, İÇİNDE BULUNDUĞU ÇEVRENİN ÜRÜNÜDÜR

Döllenmiş bir yumurtadır kent! Ama her döllenmiş yumurtadan civciv çıkar mı? Çıkmaz! Neden çıkmaz? Civcivin çıkması için yumurtanın içinde bulunduğu çevre de önemlidir. Peki nedir o çevre? O çevre, Ortaçağ Avrupa'sının çok kutuplu (gücün dağılmış olduğu) toplumsal yapısıdır. Eğer, Ortaçağ Avrupa'sında da, Osmanlı'daki gibi, gücün tek merkezde toplandığı bir yapı olsaydı, orada da hiçbirşey olmazdı; ne kent gelişebilirdi, ne de daha sonra, kent toplumundan kapitalizme geçilebilirdi! Demek ki, Ortaçağ Avrupa'sındaki toplumsal gelişme diyalektiğini İbni Haldun diyalektiğinden ayıran en önemli faktör toplumsal yapıda gizlidir.

Ortaçağ'ın tarihi, kral-kilise-feodaller -kent etkileşmelerinin- çekişmelerinin tarihidir. Feodal beylere karşı kiliseyi destekleyen krallar, İkta (Lehnswesen) sistemi aracılığıyla kiliseyi en büyük feodal kurum haline getirmişlerdi. Kilise, esas olarak, bu dünyayla değil, öbür dünyayla uğraştığı için, kilisenin büyük toprak sahibi olması kralları o kadar rahatsız etmiyordu! Önemli olan dünyevi iktidar mücadelesindeki rakiplerinin, feodal beylerin karşısında bir denge unsuru yaratabilmektir. Bütün Ortaçağ boyunca, krallar, aynı şekilde, feodallere karşı kent'lerle, kent yönetimleriyle de işbirliği yapmışlardır. Ama sistemin kendi içindeki bu çelişkiler yeni gelişen kentler için de bulunmaz bir ortam yaratıyordu. Feodal beyler her ne kadar birçok kentin kurulmasına öncülük etmişlerse de, onların amacı son tahlilde kendi çıkarlarıydı. Kent biraz gelişip de etrafındaki feodal sınırları zorlamaya başladığında, hemen karşısında o "kent kurucu" feodal beyleri buluyordu. "Buraya kadar" diyordu feodal beyler! Ama işte tam bu noktada da kralla feodaller arasındaki çelişkiler kentlerin imdadına yetişiyordu. Kral, feodallerin karşısında bir denge unsuru olarak kenti, kentin taleplerini desteklerken, feodaller de, kentleri daha çok kraldan yana iterek burunlarının dibinde kendilerine düşman yaratmamak için daha fazla ileri gidemiyorlardı. Kilise de bu denge oyununda yer alıyordu tabii. Kent içinde büyük katedraller, kiliseler inşa ederek, dini öğrenim için buralara akın eden öğrenciler aracılığıyla kent içinde ve yönetimde etkinliğini arttırmaya çalışan kilisenin karşısında kent yönetimleri de boş durmuyorlar, kent içindeki bu yoğunlaşmayı, kilisenin bütün bu çabalarını kentin gelişmesi için bir fırsat haline dönüştürmeye çalışıyorlardı.

KENT TOPLUMU BİR SİVİL TOPLUMDUR..

Şimdi sözü Şerif Mardin'e bırakıyoruz: "Sivil toplum, Batı'dan aldığımız siyasetle ilgili kavramlar arasında, ülkemizde en çok yanlış yaratıcılardan biridir. Bu kavramın karşıtı, zannedildiği gibi "askeri toplum" değildir. Terimin vurgusu "kent adabı"dır, karşıtı ise, olsa olsa "gayrimedeni" olabilir. "Sivil toplum"daki "sivil"in kökü kent hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade eder.."

"Kentlerin gelişmesiyle birlikte ticaret de geliştiğinden, kent faaliyeti toplumun tümü için yeni bir zenginlik kaynağı oldu. Feodal asiller de o zamana kadar görmedikleri ve mekanizmasını bilmedikleri bu yeni kaynaktan yararlanmak istediler. Fakat yararlanabilmeleri için tüccarın, küçük esnafın ve üreticinin korunması gerekiyordu. Kentin üretken sınıflarıysa asillere verdikleri yeni imkanların karşılığını almak istiyorlardı. Böylece, asillerle kent ahali arasında bir uzlaşma ortaya çıktı. Kentler, kent hayatının sürdürülmesini mümkün kılacak haklar ve imtiyazlar istediler ve bunları elde ettiler. Bu hakların başta gelenleri, asillerin kent hayatına karışmamaları, kentlerin kendi milislerini (askeri güçlerini) örgütleyebilmeleri, hukuk kurallarının kent duvarları içinde, kentin tayin ettiği şekilde işleyebilmesi ve kendi mahkemelerini

kurabilmeleriydi. Bu aşamada ortaya çıkan kent özgürlükleri, Batı tarihsel gelişmesinin en önemli karakterlerinden birini oluşturur. Verilen hakların her birine bir “hürriyet” adını verirsek, belirli bir hürriyet anlayışının kentlerde odaklaşmaya başladığını da hatırlarız. Bu haklar içinde belki de en önemlilerinden biri, kent içinde olgunlaşan gurupların, bu gurubu teşkil eden fertlerden ayrı olarak bir “hükmi şahsiyet” kimliği kazanabilmesi ve bu kollektif kimlikle, kimliğin verdiği savunma kabuğunun arkasına sığınarak iş yapabilmeleriydi”..”İmtiyazlar sayesinde bir “hükmi şahsiyet” kazanan kentlerin kendileri de bundan sonra kendi kendilerini idare eden birimler olarak geliştiler. Birkaç kent aynı amaçlar etrafında birleşince de Ortaçağ asillerinin hiç beklemedikleri güç kümelenmeleri ortaya çıktı. Asiller, ortaçağdan kalma kurumları, gelişen yeni süreç doğrultusunda şekillendirmeyi kabul etmek zorunda kaldılar..”

“Başlangıçta, krallar kentlerle birlikte çalışmışlardı.. Kent ahalisinin milli savunma konularıyla ilgilenmesi mümkün değildi. Savunma ve saldırı örgütlenmesinin bir merkezden idare edilmesi gerekiyordu. Eski milislerin yerini milli bir ordu almaya başlamıştı. Kent ahali bu değişikliği desteklemeye hazır ve destekledi de. Ancak krallar bu sayede güçlendikçe kent ahalisinden “hürriyetleri” yavaş yavaş geri almaya başladılar. Böylece Ständesstaat sistemi¹⁹ gittikçe güçlenen bir merkezîyetçi-bürokratik devletler sistemine dönüştü. Fakat kentlere verilen imtiyazların izi Batı Avrupa’da hiçbir zaman tamamen silinmedi. Devlet -feodal devlet- ne kadar güçlenirse güçlensin, üretici sınıfların desteğine muhtaçtı. Yeni devletler kentlilerin iktisadi verimliliğini kısıtlayan uygulamalardan kaçındılar. Orta sınıfların²⁰ palazlanmasına yol açık bırakıldı. Hatta orta sınıflardan çok fazla fedakarlık istendiği zaman, devletle orta sınıflar arasında çatışma bile çıktı. İngiltere’de 1640’ların ayaklanması, Fransa’da 1789 ayaklanması, genelinde bu çatışmaların ürünü olarak gösterilir”.

“İktisadi sınıfların devlet birimi içindeki bu özerklikleri bize “sivil toplum”la neyin kastedildiğini anlatır. Ana hatlarını anlattığımız dengede, böylece, a) Devlet dışındaki hayatın akışının garanti altına alınması ve b) İktisadi faaliyetlerin milli hayatın çerçevesi içinde bir özerkliğe sahip olması gibi unsurların belirdiğini görüyoruz”.²¹

Ortaçağ Avrupasını göz önüne getiriniz, her ülke bir krallık-bunlar feodal krallıklar-, yani görünüşte merkezi bir yapı var her ülkede; ama kralın temsil ettiği bu merkez zayıf bir merkez. Bir şemsiye feodal örgüt bu krallık. Bu şemsiyenin içini dolduran ise feodal alt sistemler. Kilise de bunlardan biri, hem de en büyüğü. “Dağınık-ademi merkezîyetçi-bir sistem” bu. Ama bu sistemin içinde bir başka oluşum daha var: Kent. Kent, feodal sistemin ana rahminde gelişen çocuktur dedik, o, kapitalist toplumun feodal toplum içindeki embriyosudur. Bu anlamda da devletsiz toplumdur kent. “Ständesstaat” sözcüğü bu durumu karşılarsa gerek. Evet, kent toplumu da sınıflı bir toplumdur. Ama, bütün sınıfların temsil edildiği demokratik bir yönetim vardır orada. Kralın temsil ettiği feodal devlet örgütü, ya da feodal beyin kendi egemenlik örgütü, kentin kendi yarattığı bir örgüt-kamu gücü değildir. Kent’in de kendine özgü bir milis gücü vs. vardır, ama kendine özgü bir devlet yapısı yoktur onun. O, daha çok otonom bir oluşum, bir sivil toplum örgütüdür. Bu nedenle kentlerin tarihi, sivil toplumun feodal yapıya ve devlete, egemen otoriteye karşı kendini kabul ettirmesinin tarihidir.

Bu nokta çok önemlidir. Dikkat ederseniz burada sivil toplum, bir devletin sınırları içindeki “halk” değildir!. Sivil toplum, feodal sistemin bağrında gelişen kent toplumdur. Örneğin serfler vs. bunlar da feodal toplumun içindeki

¹⁹ Ständesstaat’ın sözlük anlamı, „toplumsal sınıfların yasama ve yönetimde temsil edilebildiği devlet şekli”.

²⁰ Burada „orta sınıf”tan kasıt kent halkıdır. Burjuvazinin önderliğindeki kent toplumdur. Feodal toplumdan kapitalist topluma geçişi gerçekleştiren devrimci güçtür bu.

²¹ Şerif Mardin. (1999). “Din ve İdeoloji.” İletişim Yayınları, İstanbul

Şerif Mardin. (1997). “Türkiye’de Toplum ve Siyaset.”, İletişim Yayınları, İstanbul

unsurlardır, ama bunlar sivil toplum gücü olmuyor. Sivil toplum güçleri, eskinin bağrında gelişen yeni toplumun potansiyel güçleridir.

ŞÖYLE ÖZETLEYELİM: Önce kentler kuruluyor. Kent-feodaller-kral arasındaki etkileşmelerle bir denge sağlanıyor. Ama bu dengenin dinamik-gelişen unsuru kentler. Çünkü onlar üretici güçlerdeki gelişmeyi temsil ediyorlar. Fakat, gelişmenin belirli bir aşamasında, kentin kendi kabuğunu çatlatarak çevreye açılması, diğer kentlerle birlikte daha büyük çapta örgütlenmelere yol açması gerekiyor. Üretici güçlerin gelişmesi, ticaret bunu gerekli kılıyor. Bu aşamada bu türden bir merkezleşme şemsiye örgüt yapısı ihtiyacını ise eski feodal devlet karşılamaya çalışıyor. Bir yandan, feodal beyler-asiller düzeni, yani o “ademi merkezietçi feodal sistem” ortadan kalkmaya başlarken, buna paralel olarak da, tam bu aşamada, krallarla kentler arasında yeni bir anlaşma zemini oluşuyor .

Kral, “devleti”-içi boşalmış bir feodal çerçeveyi temsil ediyor. Kentler ise, feodallerden boşalan yeri dolduran, tablonun içindeki yeni içerik oluyorlar. Bu nedenle, ikisinin de birbirlerine ihtiyaçları var. Kent toplumu genç, dinamik bir toplum, ama henüz daha kendi ayaklarının üzerinde duramıyor. Eski kabuğa halâ ihtiyacı var. Onun koruyucu kanatları altında daha rahat gelişebileceğini düşünüyor. Kralın ise eli mahkum böyle bir işbirliğine. İşte, kral-kent ittifakının esası budur. Kent toplumunu gelişmiş bir sivil toplum gücü yapan da bu ittifaktır zaten. Daha geniş merkezi bir feodal kabuğun içinde daha iyi gelişeceğini düşünen kent toplumu, kralın kanatları altına girerek, ona sığınmış oluyor, ama bu arada da onunla mücadele ederek, bu mücadele içinde gelişmiş sivil toplum haline geliyor.²² “Ademi merkezietçi sistem” yerini “merkezietçi bir sisteme” bıraktıkça, yeni oluşan krallık düzeni daha geniş bir ana rahmi oluyordu sivil toplum için. Kral ise, eskinin-var olan merkezin egemenlik alanını güçlendirmek için, sivil toplumun ve onu oluşturan bireylerin, vatandaşların haklarına kısıtlamalar getirmek istiyordu.²³ İşte, 1789-Fransız ihtilali bu mücadelenin ürünüdür. Batı’da, burjuva devrimi denilen olayın altında yatan zemin budur. Bir yanda eski-feodal düzeni temsil eden devlet-krallık, diğer yanda ise, özgür vatandaşlardan oluşan kent toplumu-sivil toplum. Her ülkede bu sürecin kendine özgü bir gelişim şekli vardır, ama bütün Batı ülkelerinde olup bitenin esası budur. Ya peki bizde? Durun, bitmedi, bundan önce altı çizilmesi gereken bir nokta daha var!

Devrimde devrimin..ya da, “her devrim kendi evlatlarını yiyerek gelişir”in diyalektiği..

Önce, devrimin ilk aşamasında, aşağıdan yukarıya doğru kent toplumu bazında gelişen sivil toplum güçleri kralla birlikte o eski feodal kabuğu da alaşağı ederek parçalarlar.. Bu aşamaya yumurtanın kabuğunun kırıldığı, ya da, ana karnından çocuğun doğduğu-devrimci dalganın en üst aşamaya vardığı, iplerin devrimin jakoben-radikal unsurlarının elinde olduğu devrimin birinci aşaması dersek; bunu takip eden ikinci aşama da, bir süre sonra bu radikal-jakoben dalganın yerini alacak olan yeniyi inşa güçlerinin önderliğindeki kuruluş-kendi ayaklarının üzerinde yürümeye başlayış aşaması olacaktır.. Bütün devrimlerde bu iki aşamanın birbirini takip ederek tarih sahnesine çıktıklarını görürsünüz.. Hiç bir devrim sadece doğum olayı, ya da kabuk kırıcılık olayıyla özdeşleştirilemez.. ”Her devrim kendi evlatlarını yiyerek gelişir” sözü buradan-bu amansız diyalektikten kaynaklanır. Çünkü, çoğu zaman, devrimi yapan, doğumu gerçekleştiren devrimin jakoben unsurları, bir adım sonra

²² Burada kralın ve o feodal şemsiye örgütün-yapının yerine bizdeki “Atatürkçü-laikçi devlet sınıfını”-Devletçi yapıyı koyun, burjuvazinin yerine de tabi Serbest Fırka’dan bu yana çeşitli biçimlerde bir sivil toplum gücü olarak örgütlenerek günümüze kadar gelen Anadolu burjuvazisini.. Türkiye’deki sınıf mücadeleleri sürecini kavrayabilmek için daha fazla lafa gerek kalmaz sanırım!.Bütün bunları daha sonra ele alacağımız için şimdilik bu kadarı yeter!

²³ Tıpkı ana rahminin gelişen çocuğa dar gelmesi gibi. Çocuk çıkmak için onu tekmeler, ama hala ona ihtiyacı vardır. Ana rahmi ise çocuğun büyümesinden rahatsızdır, onu sıkar, onun gelişmesini engelleyen bir çerçevedir o. Ama ne yapalım, her çocuk kendi hapisanesinde büyüüp gelişebiliyor..

gelen kuruluş-inşa aşamasının diyalektiğini anlayamazlar.. Ana gövdenin diyalektik anlamda inkârı olarak ortaya çıkan devrimin o güzelim çiçeği meyvaya durarak solar, yok olur gider!..

Evet, şimdi soru şu: Batı toplumlarının bu tarihsel gelişim sürecini biz nasıl yaşadık-yaşıyoruz? İkinci bölümde bu sorulara cevaplar arayarak konuyu ele almaya çalışacağız..